Жумһурийәтлик җәмийәтлик-сәясий гезит

Уйғур авази

№8 (7864),
22-февраль, пәйшәнбә
2018-жил

www.facebook.com/uygur.avazi
www.twitter.com/uyguravazi
www.uyguravazi.kz
u_avazi@mail.ru

ISSN 1999-589X

Бехәтәрлик Кеңишиниң мәҗлиси өтти

Түнүгүн Президент Нурсултан Назарбаевниң қатнишиши билән Бехәтәрлик Кеңишиниң мәҗлиси өтти. Унида 2017 – 2020-жилларға беғишланған миллий бехәтәрлик стратегиясини әмәлгә ашуруш мәсилилири вә Җәнубий Қазақстан вилайитиниң сәясий-җәмийәтлик вә иҗтимаий-ихтисадий әһвали муһакимә қилинди.

Дөләт рәһбири өткән жили қобул қилинған Миллий бехәтәрлик стратегияси пәйда болуватқан ховуп-хәтәрләрни еникләшқа вә уларға мувапиқ һәм өз вақтида риайә қилишқа имканийәт яритидиғанлиғини тәкитлиди.

«Өткән жили бехәтәрликни тәминләш сahасида программилиқ һөҗҗәтни қобул қилдуқ. Миллий бехәтәрлик пәқәт мудапиә яки ички сәясәт сahасидила әмәс, башқиму сahаларда, шуниң ичидә ихтисат вә яш әвлатни тәрбийиләш сahасидиму тәминлиниши лазим», деди Нурсултан Назарбаев.

Мәҗлис давамида Җәнубий Қазақстан вилайитиниң иҗтимаий-ихтисадий тәрәққиятиниң сүпитини көтириш, йеңи иш орунлирини ечиш, инфрақурулумни күчәйтиш, кона мәктәпләрни әслигә кәлтүрүш вә йеңи мәктәпләрни селиш, регионда диний экстремизмға қарши туруш мәсилилири муһакимә қилинди.

Мәҗлисниң нәтиҗилири бойичә Дөләт рәһбири мәркизий вә йәрлик иҗраий органларға бирқатар еник тапшурмиларни бәрди.

Президент һозурида

Президент Нурсултан Назарбаев Миллий бехәтәрлик комитетиниң рәиси Кәрим Мәсимовни қобул қилди.

Учришиш давамида Дөләт рәһбиригә Комитетниң еқимдики паалийити вә алдики вақитқа бәлгүләнгән вәзипиләр тоғрилиқ доклад қилинди.

Нурсултан Назарбаев Мәркизий Азия мәмликәтлири ташқи ишлар министрлири вә дөләт рәһбәрлириниң алдики вақитта болидиған учришишлири һарписида регионлуқ бехәтәрликни күчәйтиш вә диний экстремизм һәм терроризмға қарши туруш ишида чәтәллик кәсипдашлар билән өзара һәрикәт қилишниң муһим екәнлигини тәкитлиди.

Қазақстан Президенти учришиш ахирида бирқатар еник тапшурмиларни бәрди.

***

Дөләт рәһбири Нурсултан Назарбаев җәмийәт әрбаби Жәнибек Кәрибжанов билән учрашти, дәп хәвәрлиди Президентниң мәтбуат хизмити.

Президент учришиш давамида Жәнибек Кәрибжановни Қазақстанниң тәрәққиятиға вә елимизниң мустәқиллигини күчәйтишқа қошқан алаһидә төһписини тәкитлиди.

Нурсултан Назарбаев Ж.Кәрипжановни муһим лавазимлиқ хизмәтләрдә өзигә жүкләнгән барлиқ вәзипини чоң җавапкәрлик билән әмәлгә ашурғанлиғини тилға алди.

Телефон арқилиқ сөзләшти

Дөләт рәһбири Нурсултан Назарбаев Тажикстан Жумһурийтиниң Президенти Эмомали Рахмон билән телефон арқилиқ сөзләшти, дәп хәвәрлиди Президентниң Мәтбуат хизмити.

Сөһбәт давамида Нурсултан Назарбаев билән Эмомали Рахмон иккитәрәплимә һәмкарлиқниң бүгүнки әһвали вә истиқбали, шундақла күн тәртивидики регионлуқ вә хәлиқара муһим мәсилиләрни муһакимә қилди.

Шуниң билән биллә, икки дөләт рәһбәрлири келәчәктики учришишлар кәштиси тоғрилиқ пикир алмаштурди.

Тәзийә телеграммисини әвәтти

Нурсултан Назарбаев Иран Ислам Жумһурийтиниң Президенти Хасан Руханийға тәзийә телеграммисини әвәтти, дәп хәвәрлиди Президентниң Мәтбуат хизмити.

Дөләт рәһбири Ирандики йолувчилар самолетиниң апити ақивитидин нурғунлиған адәмләрниң вапат болғанлиғи тоғрилиқ хәвәрни чоңқур қайғуруп қобул қилди.

«Қазақстан хәлқиниң вә шәхсән өзәмниң намидин вапат болғанларниң уруқ-туққанлирини вә йеқинлириға тәзийә билдүрүп, қайғулириға ортақ екәнлигимни билдүримән», дәп тәкитлиниду телеграммида.

Төмүр йол вокзали – шәһәрниң үзи

Алмута-1 төмүр йол вокзали 2019 – 2020-жиллири мурәккәп ремонттин өтидиған болди, дейилиду Алмута шәһири һакимийити таратқан мәхсус мәтбуат хәвәрнамисида.

«Вокзалниң чедиридин тамча өтидиғанлиғи раст, перронлар начар әһвалда. Бу вә башқиму камчиликларни түзитиш үчүн бийил униң лайиһә-смета һөҗҗәтлири тәйярлиниши керәк. Һазирчә униңға қанчә мәблағ төләп қилинидиғанлиғи еник әмәс. Лайиһә-смета һөҗҗәтлири тәйяр болғандин кейин, 2019 – 2020-жиллири Алмута-1 вокзалида мурәккәп ремонт ишлири башлиниду», дәп ейтти Алмута шәһири һакиминиң аһали билән болған учришишида КТЖ вәкили.

Шәһәр һакими Бауржан Байбек мәхсус комиссия тәшкил қилип, униң әзалири билән вокзални йәнә бир кәтим арилап чиқиш керәклигини изһар қилди.

«Вокзал илгири базарға айлинип қалған еди. Биз нурғунлиған сода орунлирини йаттуқ. Йолувчиларниң вокзалға кириши вә чиқиши мүмкинқәдәр қолайлиқ болуши керәк. Әң муһим проблема, поездлар иккинчи вә үчинчи йөнилишкә тохтайду. Йолувчилар болса, әски көрүк арқилиқ өтиду. Вокзал – шәһиримизниң үзи. Алмутиға поезд арқилиқ һәр күни миңлиған адәм келиду. Әнди вокзалниң бүгүнки әһвалини көрүп, улар қандақ ойда болуп қелиши мүмкин?» дәп өз наразилиғини изһар қилди шәһәр һакими.

Буниндин алтә жил илгири мурәккәп ремонттин кейин Алмута-2 вокзали ечилди. Шу чағда ремонт пәйтидә алмутилиқларниң барлиқ төләп-тәкиплири инавәткә елинғанлиғи, бехәтәрликниң вә хизмәтниң барлиқ заманивий төләплири өз әксини тапқанлиғи хәвәр қилинған еди. Алмута-1 вокзалидиму шундақ болиду дәп күтүлмәктә.

Алмута вилайитидә йеңи икки наһийә қурулиду

Бир чоң наһийәни иккигә бөлүш арқилиқ Алмута вилайитидә йеңи икки наһийә қурулиду. Бу һәққидә «Казинформ» агентлиғи хәвәр қилди.

Вилайәттә чоң наһийә һесаплинидиған Райымбек наһийәсини иккигә бөлүш тоғрилиқ мәсилә Алмута вилайитиниң һакими Амандиқ Баталовниң һесабат жиғинида көтирилди.

«Биз вилайәтлик һакимийәт вә мәслиһәт дәриҗисидә мошундақ қарарни қобул қилип, мәркәзгә әвәттуқ. Барлиқ һаҗәт болған һесаплашларни жүргүздүқ. Алдин-ала тәхминләр бойичә, бу мәхсәт үчүн 2,4 миллиард тәңгә, шуниң ичидә 800 миллион тәңгә йәрлик бюджеттин җәлип қилиниду. Мәхсус комиссия дөләт мәһкимилири үчүн қандақ беналарниң керәклигини еникліди. Һазир уларниң лайиһилирини тәйярлаватимиз. Шәхсән өзәм мошу мәсилә бойичә Астанада Президентниң қатнишиши билән өткән мәҗлискә қатнаштим. Шундақ қилип, мәркизи Кеген йезиси билән Кеген наһийәсини вә мәркизи Нарынқол йезиси билән Райымбек наһийәсини қуруш тоғрилиқ қарар қобул қилинди. Дөләт рәһбириниң Пәрмани пат-йеқинда елан қилиниду», деди вилайәт һакими.

Тәнтәнилик күтүвалди

Алмутилиқлар Пхёнчхандики Олимпиада оюнлирида бронза медалини йеңивалған Юлия Галышевани тәнтәнилик күтүвалди.

Спортчини тәбрикләшкә Алмута аэропортида жиғилғанлар арисида спорт ишқивазлири, журналистлар вә шәһәр турғунлири болди. Бу күни Ю.Галышевадин башқа Олимпиада оюнлириға қатнашқан Павел Колмаков, Денис Тен, фристайл-могулдин Қазақстан талланма командиси, шундақла чаңғу акробатикиси талланма командисиму кәлди.

Бу мениң үчүн чоң хошаллиқ. Җавапкәрлик пәйттә мени пәқәт сәпдашлиримла әмәс, пүткүл елимиз қоллап-қувәтлигини хошаллиққа бөлиди, – деди Юлия Галышева Олимпиадидин алған тәсиратлири билән бөлүшүп. – Җәнубий Кореягә мәхсус келип, «Алға, Қазақстан!» дәп бизни қоллап-қувәтлиған барлиқ спорт ишқивазлириға тәшәккүр изһар қилмақчимән. Тәсиратлирим наһайити чоңқур. Чүнки Олимпиада оюнлири башқа мусабиқиләргә қариғанда алаһидилиги билән пәриқлиниду. Әлвәттә, биз алтунға үмүт қилған едуқ. Бирақ мениң үчүн бронза медали алтун билән баравәр.

“Мустәқиллик дәври” – мустәқиллик қамуси

Қазақстан хәлқи Ассамблеяси Президентниң «Мустәқиллик дәври» китавида әкис әткән идеяләрни жәмийәтлик илгирилитишқа һәссә қошуши керәк. «Мустәқиллик дәври» – өтмүшни һазирқи һаят арқилиқ көрүш – ҚХА Илмий-экспертлиқ кеңишиниң Астанада болуп өткән мәҗлиси мана мошу мавзуға беғишланди.

Мәҗлискә Қазақстан Жумһурийити Парламенти Мәҗлиси рәисиниң орунбасари Владимир Божко, Президент йенидики дөләт башқуруш академиясиниң ректори Фатима Жақыпова, Мәҗлис депутати Альберт Рау, ҚХА Илмий-экспертлиқ кеңишиниң рәиси Айгүл Садвақасова, илмий-экстпертлиқ топларниң вә Ассамблея кафедрилириниң рәһбәрлири, дөләт органлири вә алий оқуш орунлириниң вәкиллири қатнашти.

Һәммигә мәлумки, Нурсултан Назарбаевниң «Мустәқиллик дәври» намлиқ әмгиги нәширдин чиққандин буян Қазақстан жәмийитидә көпчиликниң диққәт нәзәридә болмақта. Мәзкүр китап наһайити муһим вәзипини орунлиди – у мәмликәт жигирмә алтә жилда бесип өткән йолға нәзәр ташлашни, қолға кәлтүрүлгән утуқларни, моҗут тавакәлчиликләрни вә истиқбални қайта қарап чиқишни тәклип қилди.

Владимир Божконың мәҗлистә тәкитлишичә, һәтта Қазақстан дөләтчилиги шәкиллинишиниң қайнимида болған адәмму «Мустәқиллик дәври» китавидин өзи үчүн қандақту-бир йеңилиқларни ачиду.

Қазақстанниң мустәқил тәрәққий етиватқиниға чарәк әсирдин ошуқ вақит өткәндин кейин Милләт Лидериниң парчиланған ССРниң илгәрки жумһурийәтләрдә орун алған ихтисадий, сәясий вә иҗтимаий характердики ховуплуқ җәриянларға йол қоймиған мәмликәт хәлқини қандақ хәтәрликләр арқилиқ елип өткәнлиги очуқ сезиливатиду. Буниңда мәзкүр әмгәкниң пәқәт тарихий әһмийитиниңла муһим болмай, бәлки униң илмий-әмәлий җәһәттин йорутулғанлиғини тәкитлигүм келиду, – деди Мәҗлис рәисиниң орунбасари.

Китапта Президент мустәқиллик жиллирида жиддий диққәт бөлүватқан җәмийәттики течлиқ вә разимән,лик мавзуси алаһидә орунни егиләйду. Владимир Божконың тәкитлишичә, Үчинчи йеңилаш шараитида уларни мустәһкәмләш вәзипилири сүпәт җәһәттин йеңи яндишишларни тәләп қилмақта. Бийил Ассамблеяниң барлиқ қурулумлири җәмийәтлик разимәнлик вә умуммиллий бирликниң қазақстанлиқ үлгисини мукәммәлләштүрүш бойичә йеңи басқучқа қәдәм ташлиди.

Парламент Мәҗлисидә «Қазақстан хәлқи Ассамблеяси тоғрилиқ» Қанунға өзгиришләр билән қошумчиларни киргүзүш үстидә иш кетип бариду, улар ҚХАниң барлиқ қурулумлирини күчәйтишкә, этномәдәнийәт бирләшмилири институтлирини мустәһкәмләшкә қаритилған. Биз Ассамблея ишиниң концепциясини, шундақла уни әмәлгә ашуруш бойичә чарә-тәдбирләр планини йеңилишимиз керәк.

ҚХА яшлар билән ишләшкә алаһидә диққәт бөлүши шәрт. Яш әвлатни қазақстанлиқ охшашлиқ, вәтәнпәрвәрлик роһида тәрбийиләш, жәмийәт аң-сәвийәсини йеңилаш ишида ҚХАниң 34 кафедрисиға вә униң билән биллә ишләватқан қурулумларға муһим роль тәәллуқ. «Мустәқиллик дәври» китави мошу йолда яшлар үчүн «хәритә болмақ».

Мәҗлис давамида Владимир Божко шундақла Илмий-экспертлиқ кеңәшниң 2017-жилда әмәлгә ашурған паалийитигә баһа берип, мошу вақитниң үнүмлүк болғанлиғини тәкитлиди. Мәсилән, бирқатар муһим илмий-тәтқиқат ишлири вә комплекслиқ тәтқиқатлар аяқлашти. Ондин ошуқ монография нәшир қилинди.

– Биз икки күчлүк медиа мәйданини – ҚХАниң әхбаратлиқ мультипорталини вә «Қазақстан хәлқи» дәп атилидиған «Илмий тарихий хәритини» вужутқа кәлтүрүватимиз. Силәрниң барлиқ ишлириңлар мошу мәйданлардин орун елиши керәк. Униңдин ташқири ҚХА Илмий-экспертлиқ кеңишиниң һәрбир әзаси жүргүзүлүватқан һәрбир тәтқиқат җәриянида вә униң йәкүни бойичә аммивий әхбарат васитилиридә елан қилиш үчүн аммибап мақалиларни тәйярлиши керәк. Нәқ «Мустәқиллик дәври» китави бойичә сүпәтлик илмий-аммибап әмгәкләрни вужутқа кәлтүрүш Президент Нурсултан Назарбаевниң идеялирини җәмийәтлик илгирилитишқа қошқан һәссимиз болиду, – дәп тәкитлиди Владимир Божко.

ҚХА Илмий-экспертлиқ кеңишиниң мәҗлисидә шундақла Евразиялик интеграция институти мудириниң орунбасари Наталья Калашникова, Мәҗлис депутати Альберт Рау, Қарағанда вилайәтлик ҚХА Илмий-экспертлиқ кеңишиниң рәһбири Вилен Молотов-Лучанский вә башқилар сөзгә чиқип, муһакимә қилинған мәсилиләр бойичә пикирлири билән ортақлашти.

Тайинлаш

Дөләт рәһбириниң Пәрмани билән Леонид Андреевич Прокопенко Қазақстан хәлқи Ассамблеяси Рәисиниң орунбасари, Қазақстан Жумһурийити Президенти Мәмурийитиниң Қазақстан хәлқи Ассамблеяси Кативатиниң рәһбири лавазимиға тайинланди.

Хроника

Дөләт рәһбириниң Пәрмани билән Дархан Қамзабекулы Мыңбай башқа ишқа йөткилишигә мунасивәтлик Қазақстан хәлқи Ассамблеяси Рәисиниң орунбасари, Қазақстан Жумһурийити Президенти Мәмурийитиниң Қазақстан хәлқи Ассамблеяси Кативатиниң рәһбири лавазимидин бошитилди.

ҚАЗАҚСТАН ЖУМҺУРИЙИТИ ПРЕЗИДЕНТИНИҢ ПӘРМАНИ

«Қазақ тили алфавитини кириллицидин латин графикисиға көчириш тоғрилиқ» Қазақстан Жумһурийити Президентиниң 2017-жилниң 26-октябрьдики №569 Пәрманиға өзгириш киргүзүш тоғрилиқ

ТОҲТАМ ҚИЛИМӘН:

«Қазақ тили алфавитини кириллицидин латин графикисиға көчириш тоғрилиқ» Қазақстан Жумһурийити Президентиниң 2017-жилниң 26-октябрьдики №569-Пәрманиға (Қазақстан Жумһурийити ПҮАЖ, №50-51-52, 326-һөҗҗәт) төвәндики өзгиришләр киргүзүлсун:

аталған Пәрман билән бәкитилгән латин графикисиға асасланған қазақ тили алфавити мошу Пәрманға киргүзүлгән қошумчиға мувапиқ йеңи редакциядә йезилсун.

Бу Пәрман елан қилинған күндин башлап қоллинишқа киргүзүлиду.

Қазақстан Жумһурийитиниң Президенти Н.НАЗАРБАЕВ

Астана, Ақорда, 2018-жил 19-февраль №637

Қазақстан Жумһурийити Президентиниң 2018-жили 19-февральда №637 Пәрманиға ҚОШУМЧӘ Қазақстан Жумһурийити Президентиниң 2017-жили 26-октябрьдики №569 Пәрмани билән бәкитилгән

Латин графикисиға асасланған қазақ тили АЛФАВИТИ

№	Йезилиши	Тавуш	№	Йезилиши	Тавуш
1	A a	[А а]	17	Ń ń	[Ң ң]
2	Á á	[Ә ә]	18	O o	[О о]
3	B b	[Б б]	19	Ó ó	[Ө ө]
4	D d	[Д д]	20	P p	[П п]
5	E e	[Е е]	21	Q q	[Қ қ]
6	F f	[Ф ф]	22	R r	[Р р]
7	G g	[Г г]	23	S s	[С с]
8	Ǵ ǵ	[Ғ ғ]	24	T t	[Т т]
9	H h	[Х х], [һ һ]	25	U u	[Ұ ұ]
10	I i	[І і]	26	Ú ú	[Ү ү]
11	I ı	[И и], [Й й]	27	V v	[В в]
12	J j	[Ж ж]	28	Y y	[Ы ы]
13	K k	[К к]	29	Ý ý	[Ү ү]
14	L l	[Л л]	30	Z z	[З з]
15	M m	[М м]	31	Sh sh	[Шш]
16	N n	[Н н]	32	Ch Ch	[Ч ч]

Заман тәливигә мувапиқ вариант

Һәммимизгә мәлумки, елимиздә Қазақстан Жумһурийитиниң Президенти Нурсултан Назарбаевниң беваситә тәшәббуси билән 2025-жилғичә қазақ тили алфавитини толуғи билән латин графикиси асасидики алфавитқа көчириш жәрияни қизғин кетип бариду. Бүгүнки күнгичә елимиздә тонулған тилшунас алимлар қазақ тилиниң латин графикиси асасидики алфавитиниң бирнәччә вариантини тәвсийә қилди вә бу вариантлар кең муһакимә қилиниватиду.

Тәкитләш лазимки, жумһурийәтлик Уйғур этномәдәнийәт мәркизи Президентниң бу тәшәббусини толуғи билән қоллап-қувәтләйдиғанлиғини елан қилди. Шу мәхсәттә ҖУЭМ йенида мәхсус комиссия қурулуп, униңға тилшунас алимлар, шаир-язғучилар, кең жамаәтчилик вәкиллири жәлип қилинди. Шундақла ҖУЭМниң кәңәйтилгән мәжлислиридә биз қазақ тилиниң латин алфавитини асас қилған һалда уйғур тилиниң латин алфавитини қобул қилидиғинимизни тәкитлигән едуқ. Униңдин ташқири жай-жайларда хәлиқ билән өткән учришишларда мошу мәсилигә аит пикир-тәклипләрни муһакимә қилдуқ. Бир түркүм алимлиримиз өзлириниң латин графикисидики уйғур алфавитиниң вариантлирини тәвсийә қилди. Бу тәклипләрниң һәммиси «Уйғур авази» гезитида тәпсилий тонуштурулди.

Әнди 19-февраль күни Қазақстан Жумһурийитиниң Президенти Нурсултан Назарбаев латин графикиси асасидики қазақ тили алфавитини бәкитти. Бу барлиқ қазақстанликлар үчүн тарихий вақиә.

Айрим һәриплярни һесапқа алмиғанда, қазақ тили уйғур тилиға көп жәһәттин охшайду. Шуңлашқа қазақ тилиниң латин алфавитини асас қилған һалда төвәндә уйғур тилиниң латин алфавитини тәвсийә қиливатимән. Бу вариантни тәйярлаш жәриянида түрк, түркмән, әзәрбәйҗан, өзбәк тилшунас алимлири билән учришип сөһбәтләштим вә шуларниң пикирлириниму инавәткә алдим. Униңдин ташқири өткән әсирниң 30-жиллири уйғурлар қолланған латин алфавитиниму тәһлил қилдим.

Президент бәкиткән қазақ тили латин алфавитида «С с» һәрипи йоқ. Шу сәвәптин «С с» һәрипини уйғур тилидики [Җ ж] тавуши сүпитидә қолланғанда апостроф, диакритикилиқ бәлгүләр (акут), диграф вә башқиму қошумчә бәлгүләрни қоллиниш тәләп қилинмайду. Бу һәрипни әзәрбәйҗанлар вә түркләр шундақ пайдилинип келиватиду. Шундақла латин графикисидики «Х х»ни [Х х] тавушини йезишта, «Н һ»ни [һ һ] тавушини йезишта һәм «U u»ни (бу һәрип қазақ алфавитида «Ұ ұ» тавушини ипадиләйду) [Ү ү] тавушини йезишта, «І і»ни [И и] тавушини йезишта пайдилансақ, әқилгә мувапиқ болиду дәп ойлаймән. Бу техникилиқ жәһәттин, йәни компьютер клавиатурисини пайдилиништа йеник болиду. Униңдин ташқири мәтин йезишқа вә оқушқа оңай болидиғини еник.

Шаһимәрдан НУРУМОВ, шәриқшунас, ҖУЭМ рәиси.

№	Йезилиши	Тавуш	№	Йезилиши	Тавуш
1	A a	[А а]	17	N n	[Н н]
2	Á á	[Ә ә]	18	Ń ń	[Ң ң]
3	B b	[Б б]	19	O o	[О о]
4	D d	[Д д]	20	Ó ó	[Ө ө]
5	E e	[Е е]	21	P p	[П п]
6	F f	[Ф ф]	22	Q q	[Қ қ]
7	G g	[Г г]	23	R r	[Р р]
8	Ǵ ǵ	[Ғ ғ]	24	S s	[С с]
9	H h	[һ һ]	25	T t	[Т т]
10	I i	[И и]	26	U u	[Ү ү]
11	I ı	[Й й]	27	Ú ú	[У у]
12	J j	[Ж ж]	28	V v	[В в]
13	C c	[Җ ж]	29	Z z	[З з]
14	K k	[К к]	30	X x	[Х х]
15	L l	[Л л]	31	Sh sh	[Шш]
16	M m	[М м]	32	Ch Ch	[Ч ч]

БИЗНИҢ СӨҺБӘТ

Шөһрәт ҚУРБАНОВ:

«Бир бағда 442 адәм ишләйду»

Йеқинда Панфилов наһийәси һакиминиң орунбасари Шөһрәт Қурбановқа йолуқуп, өткән жили төвәниң иҗтимаий-ихтисадий һаятидики өзгиришйеңилиқлар, келәчәккә бәлгүләнгән иш-режиләр вә башқиму мәсилиләр һәққидә сөһбәтләшкән едуқ. Төвәндә әйнә шу сөһбәтни гезитханлар диққитигә һавалә қиливатимиз.

Гөһәрбүви ИСМАЙИЛҖАНОВА, «Уйғур авази»

– Шөһрәт Бурһандин оғли, елимиз Президентиниң қазақстанликларға йоллиған «Төртинчи санаәт инқилави шараитидики тәрәққиятниң йеңи имканийәтлири» Мәктүбидә атап көрситилгән асасий 10 вәзипә бойичә төвәдә қандақ ишлар әмәлгә ашурулуватиду?

– Президентниң һәрбир Мәктүби елимиз тәрәққиятидики тарихий басқуч екәнлиги һәммигә мәлум. Бу қетимқи Мәктүпму мәхсәт-маһийити жәһәттин өз әвзәлликлиригә егә. Ейтайлуқ, униңда он вәзипә бәлгүлинип, келәчәк мәхсәтләргә йетишниң асасий йоллири йәнә бир қетим ипадиләнди. Мәктүпни наһийә хәлқиму қизғинлиқ билән оқуп, уни жай-жайларда муһакимә қилип, қоллап-қувәтләйдиғанлиғини билдүрүватиду. Биз, өз новитидә, униң маһийитини хәлиққә аддий тилда чүшәндүрүшкә тиришиватимиз. Алди билән буни хәлиққә чүшәндүрүп, андин әмәлий ишқа көчкән әвзәл. Шундақ қилғандила биз мәхситимизгә йетимиз.

– Өткән жилға өкүнүшләр йоқту...

– Өткән 2017-жил наһийә үчүн муваппәқийәтлик болғанлиғини бирдин тәкитләш керәк. Наһийә ихтисадиниң асасини тәшкил қилидиған йеза егилиги мәхсәтчанлиқ билән тәрәққий әтти. Санаәт, кичик вә оттура тиҗарәт, қурулуш, автотранспорт вә коммуникацияләр, аһалини иш билән тәминләш бойичә қолға кәлтүрүлгән көрсәткүчләр қанаәтлинәрлик дәриҗидә болди. Билим бериш, саламәтликни сақлаш саһалиридиму йеңилиқлар аз болмиди. Ейтайлуқ, «Нурлы жол» дөләт программиси даирисидә бир йеңи мәктәп селинип, үч мәктәптә мурәккәп жөндәш ишлири елип берилди. Медицина саһаси бойичә Чулуқайда бир давалаш амбулаторияси, Төвәнки Пәнҗим йезисида ФАП пайдилинишқа берилди. Наһийәлик ағриқханида компьютерлиқ томография аппарати вә неврология бөлүми ишқа қошулди. Өткән жили Яркәнт шәһириниң кочилири асфальтлинип, тротуарлар селинди. Күздә қедимий Яркәнт шәһириниң 135 жиллиқ мәрикиси дағдуғилиқ атап өтүлди. Әзәлдин достлуғи билән бирлиги яраштқан көпмилләтлик тәвә хәлқи иҗил-инақлиғини йәнә бир қетим намайиш қилди.

– «Сүръәтлик индустриялик-инновациялик тәрәққият» дөләт программиси һәққидә немә ейтқан болар едиңиз?

– Мәхсус мошу программа даирисидә 2013-жили 20-декабрь күни инвестициялик лайиһиләрни тонуштурушқа беғишланған телекөрүктә Дөләт рәһбири Н.Ә. Назарбаевниң иҗазити билән ишқа қошулған «Яркәнт крахмал-ширнә заводи» ҖЧЙ паалийәт елип бериватиду. У Мәркизий Азиядики мундақ бирдин-бир кархана. Уни исми кән жамаәтчиликкә тонулған тиҗарәтчи, Алмута вилайәтлик мәслиһәтниң депутати Закиржан Қузиев башқуриду. Завод асасән көмүқонақни қайта ишләшкә ихтисаслаштурулған. Наһийәдә йерим әсирдин бери өстүрүлүватқан көмүқонақ тәвә йеза егилигиниң асасий зираити болуп һесапланиду. Шуниң билән биллә көмүқонақниң 33 пайизи Панфилов наһийәсидә йетиштүрүлиду. Мәзкүр завод көмүқонақни қалдуқсиз қайта ишләп, униңдин оттуздин ошуқ мәһсулат йетиштүрүш имканийитигә егә. Завод чәт әл технологиялири билән жабдуқланған болуп, униңда 1200дин ошуқ адәм иш билән тәминләнгән. Ишләпчиқириш жәрияни толуқ автоматлаштурулған. Жилиға 100 000 тонна көмүқонақни қайта ишләш қувитигә егә. Бу заводниң ишқа қошулуши түпәйли яркәнтлик деханлар бурунқидәк алған һосулини саталмай, хаманларда херидарини күтүп, «қишлайдиғандин» қутулди. Йәни мәзкүр завод көмүқонақ денини деханлар билән келишилгән баһада сетивалиду. Мәсилән, қурутулған ашлиқни деханлар өткән жили бир килограммини 42 – 45 тәңгидин өткүзди. Бу алдинқи жилларға нисбәтән хелила жуқури баһа. Чүнки бу көрсәткүч 2015-жили 35-37 тәңгини тәшкил қилған.

Мәзкүр завод техи йеқиндила йәнә икки цехни, йәни ФГС (Глюкозно-фруктозный сироп) вә лимон кислотаси цехини ишқа қошти.

– Наһийә ихтисадиниң асасини йеза егилиги тәшкил қилиду. Төвәдә бу саһани тәрәққий әткүзүшкә қандақ шараитлар яритиливатиду?

– Шуни ишәшлик ейтиш керәкки, уни тәрәққий әткүзүш үчүн барлиқ шәрт-шараитлар мөҗут. Йәттисуниң мәрвайити һесапланған Яркәнт төвәсидә чарвичилиқ, деханчилиқ, бағвәнчилиқ қилишқиму қолайлиқ. Бу мүмкинчиликләрни толуқ пайдилиниватимиз. Ейтайлуқ, өткән жили терилғу мәйданлириниң 43,4 миң гектариға йеза егилиги зираәтлири терилди. Униң 25785 гектариға «етиз мәликиси» пәрвиш қилинип, 162 000 тонна ашлиқ йетиштүрүлди. Өткән жили аграр секторида 37,6 миллиард тәңгилик мәһсулат елинди.

Яркәнтниң экологиялик таза алмиси билән үзүми, шаптула, қарөрүк билән қоғун-тавузидин мол һосул елиниватиду. Жилниң түгәл төрт пәслидә бағвәнләр сақланған мевилирини базарларға елип чиқип, турғунларни экологиялик таза мевиләр билән тәминләватиду. Униңдин миңлиған шәһәрликләр билән шәһәр меһманлири миннәтдар.

Бағвәнчиликтиму йеңи илғар технологиялар асасида иш жүргүзүватқанлар аз әмәс. Шәхсийләр һесавиға бағлар бәрпа болуватиду. Айдарли йезисида «Жаркент Фрукт» жавапкәрлиги чәкләнгән йолдашлиғи тәрипидин 1110 гектар мәйданда һәрхил сортлуқ мевиләр тамчилитип суғириш технологияси билән пәрвиш қилиниватиду. Бу бағда 442 адәм турақлиқ иш билән тәминләнгән.

Жил йәкүни бойичә чарвичилиқ саһасиниңму турақлиқ тәрәққий етиватқанлиғини еник көрүватимиз. Мал, қуш сани көпийиватиду. «Сыбаға», «Алтын асық», «Құлан» дөләт программилири асасида мал бодаш мәйданчилири билән сүт фермилири тәшкил қилиниватиду. Чарвичилиқта йәниму мал нәслини яхшилаш ишлирини кән қанат яйдуруш лазим.

Мошу йәрдә кичик дехан егиликлирини бирләштүрүш арқилиқ кооперативларни тәшкил қилишниң қолға елинғанлиғиниму ейтқум келиду. Нәтиҗидә Сарибәл йеза округида Муһитҗан Әхмәтов «Пайдалы көкөниси», Пәнҗим йеза округида Адилҗан Ғожәмбәрдиев тәрипидин «Ғожәмбәрдиев» ишләпчиқириш кооперативлири қурулуп, 100дин ошуқ кичик шәхсий егиликләр бириктүрүлди. Умумән, йеза егилигидә ишләймән дегүчиләргә барлиқ шараит бар. Пәқәт һорунлуқ қилмай әмгәк қилиш керәк.

– Шөһрәт Бурһандин оғли, наһийәдә көптин күткән газ тартиш ишлириму елип бериливатиду. Бирақ, бүгүнки күнгә қәдәр, Яркәнт шәһиридә бар-йоқи 200 аилигила газ киргүзүлди. Турғунлар газ киргүзүш ишлириниң һәдди-һесапсиз қиммәтлигигә нарази. Отун-көмүрниң баһаси алтундинму қиммәт болди дейишиду...

– « ҚазТрансГаз» акционерлиқ жәмийити вә «АПЛ-Констракшн» ҖЧЙ Панфилов наһийәси турғунлирини газ билән тәминләш мәхситидә Яркәнт шәһиридә газ тармақлири билән автоматлаштурулған газ таритиш станциясини ишқа қошти.

Бүгүнки күндә Яркәнт шәһириниң кочилирида газ трубилири тартиливатиду. Яркәнт шәһири аһалисиниң турушлуқ өйлиригә газ тартиш ишлириниң «APL Construction» жавапкәрлиги чәкләнгән йолдашлиғи тәрипидин бәлгүләнгән баһалар билән келишим-шәрт асасида әмәлгә ашурулуватиду.

Әнди көмүргә кәлсәк, униң баһаси наһийәлик һакимийәт тәрипидин назарәт қилиниватиду. Бирнәччә қетим рейдлар уюштурулди. Нәрк ихтисади шараитида яшаватқинимизниму унтумайли. Көмүрниң баһасиниң пәқәт Панфилов наһийәсидила әмәс, бәлки жумһурийәт даирисидә күндин-күнгә өсүватқанлиғини байқаватимиз. Униңға елип-сатарлар өзлири халиған баһасини қоюватиду. Көмүр баһаси дөләт тәрипидин рәтләнмигән болсиму, наһийәлик һакимийәт күз вә қиш айлирида «Алтынкөл» вә «Құндызды» төмүр йол станциялиридә бу мәсилә бойичә мәхсус рейдларни уюштурди.

– Шөһрәт Бурһандин оғли, сиз наһийә һакиминиң орунбасари болуп ишләватқиниңизға узун жиллар болди. Гезитханлар сизниң шәхсий һаятиңизғиму қизиқса керәк...

– Уйғур наһийәсиниң Қирғизсай йезисида туғулдум. Алмутидики йеза егилиги институтида агроном мутәхәссислиги бойичә билим алдим. Әмгәк палийитимни Қирғизсайдики «Красное Знамя» колхозидин башлиған. Андин Уйғур наһийәлик йеза егилиги бөлүмидә ишлидим. Рәпиқәм – Надийәм Закир қизи педагог. Оғлум Арсендин бир нәврә сөйдуқ.

– «Уйғур авази» гезитиниң оқурмәнлиригә немә тилигән болар едиңиз?

– Шәхсән мән, «Уйғур авази» гезитиниң оқурмәнлириниң көп болғанлиғини тилигән болар едим. Чүнки гезитта сәясәт, ихтисат, мәдәнийәт, тарих, чәт әл хәвәрлири, һәммиси турақлиқ йорутулуватиду. Йәнә келип ана тилимизда. Наһийәмиз һаятиға мунасивәтлик материалларниң үзүлмәй бериливатқанлиғи үчүн миннәтдарлиғимни билдүримән. Бирақ, немишкиду, тәвәмиздә муштирилар сани жилдин-жилға азийиватиду. Панфилов наһийәсидин бийил бари-йоқи 2411 адәм гезитқа муштири бопту. Бу наһайити төвән көрсәткүч. Келәр жили сөйүмлүк гезитимизниң муштирилириниң санини үч миңдин ашурушқа күч салимиз дәп ойлаймән.

– Сөһбитиңизгә рәхмәт. Ишиңизға утуқ, аилиңизгә хатиржәмлик тиләймиз.

– Рәхмәт.

Панфилов наһийәси.

Мәхсәткә йетәкләйдиған Мәктүп

Сабирәм ӘНВӘРОВА, «Уйғур авази»

Ахирқи 26 жилниң ичидә тәрәққий әткән 50 мәмликәтниң қатариға қошулуп үлгәргән дөлитимиз пүткүл дунияни һәйран қалдурди. Сәвәви, инсан һаяти билән қариғанда 26 жил узақ билингини билән, тарихий турғудин һесаплисақ, йеңидин Мустәқиллик елип, әс жиққан әл үчүн бу интайин қисқа вақит. Бирақ, йүздин ошуқ милләтниң бирлиги, парасәтлик Президентимизниң дана сәясити түпәйли бу чарәк әсирдә Қазақстан аләмгә тонулди. Ейтсақ-ейтсақ, жар селип махтанғидәк утуқлиримиз йетәрлик. Лекин бу нишанға йәттуқ дегәнлик әмәс. Әксичә, жилдин-жилға жавапкәрчилигимиз өсүп, мәхсәт-вәзипилиримиз көпәймәктә. Алда техи талай чоққиларни бекиндурушимиз керәк. Байқидиңизму, саатниң тиллири пәқәт алға қарап маңғинидәк, тәрәққиятниң көчиму давамлиқ алға қарап илгириләйду. Биздики мәхсәт – шу көчтин кейин қалмаслиқ.

Дөләт рәһбириниң «Төртинчи санаәт инқилави шараитидики тәрәққиятниң йеңи имканийәтлири» дәп аталған Мәктүптики һәр йөнилиш бизни көзлигән мәхситимизгә бир қәдәм йеқинлитидиғанлиғи сөзсиз. Мәнивий йеңилинип келиватқан әл үчүн йезилған Мәктүпниң йеңилиғи зор. Болупму, шуниң ичидә «Адәм капитали – йеңилиниш асаси» намлиқ йәттинчи йөнилишқа тохталсақ, ушбу йөнилиштә билим һәм медицина саһалириға аит сөз қозғалған. «Һазир бой чепиштуридиған заман әмәс, ой чепиштуридиған заман» дәп буниңдин авал ейтип кәткән Президентимиз билим саһасиға қачанла болмисун чоңқур әһмийәт бериду. Шуңа, бу қетимқи Мәктүбидиму маарипқа жүкләнгән жавапкәрчилик үстүн.

Мәзкүр оқуш жили башланғандин бери Қазақстандики барлиқ мәктәпләр 5 күнлүккә көчти вә бәзибир синиплар йеңиланған программа асасида билим еливатиду. Мәктүптә, оттура билим бериш саһасида йеңиланған мәзмунға көчүшниң 2021-жили аяқлишидиғанлиғи ейтилған. Демәк, 2021-жилдин етиварән мәктәпләрдә толуқ йеңилиниш йүз бериду. Бу – тамамән йеңи программилар, дәрисликләр, стандартлар вә кадрлар. Әндики вәзипә шуниңға лайиқ педагогларни тәйярлаш. Әслидә, бу турғудики ишлар елимиздә бираз жилдин бери башланған десәкму болиду. Йәни, йеңи формат муәллимлириниң тәйярлиниши билим бериш саһасидики өзгиришләрниң дәсләпки қәдимидур.

Президентимиз ейтқандәк, алдики вақитта мурәккәп һәм муһим пәнләр болуп һесаплинидиған математика һәм тәбиий пәнләрни оқутуш сүпити күчәйтилмәкчи. Бүгүнкидәк заманивий технологияләр тәрәққиятниң муһим амилиға айланған дәвирдә йеңи технологияләрни мукәммәл өзләштүргән мәмликәтләрниңла риважлинидиғанлиғи талашсиз. Тәрәққий әткән 30 әлниң қатариға қошулимиз дәймизкән, биринчи новәттә, заманға лайиқ әвлат тәрбийиләп чиқишимиз шәрт. Мәзкүр Мәктүптә Президентимиз яшларниң заманға лайиқ болуши үчүн, әң биринчи новәттә, Қазақстанда заманға лайиқ шараит яритип беришимиз шәртлигини тәкитләйду вә шу асастики вәзипиләрни атап көрситиду.

«Тил билсәң, хар болмайсән» демәкчи, 130дин ошуқ этнос вәкиллири истикамәт қилидиған Вәтинимиздә барлиқ тилларға әркинлик берилгән. Болупму, қазақстанликларниң келәчиги үчүн қазақ, рус, инглиз тиллириға чоңқур көңүл бөлүнмәктә. «Әгәр қазақ тилиниң һаяти узақ болсун десәк, уни тетиқсиз терминология билән қийинлаштурмай, һазирқи заманға мувапиқлаштурушимиз керәк» дәп ейтқан Президентимиз кейинки жилларда дунияда келиплашқан йәттә миң терминниң қазақ тилиға тәржимә қилинғанлиғини қәйт қилди. Орунсиз тәржимиләрни тохтитип, терминология турғусидин қазақ тилиға хәлиқара тилни йеқинлитишимиз керәклигини чүшәндүрди. Латин алфавитиға көчүшниң бу мәсилини рәткә кәлтүрүшкә имканийәт беридиғанлиғини ейтип, 2025-жилғичә билим беришниң барлиқ басқучида латин алфавитиға көчүшниң еник кәштисини түзүшни тапшурди.

Билимлик инсанниң йәрдә қалмайдиғанлиғини нәзәрдә тутуп, Қазақстанда яшайдиған һәрқандақ этникилиқ топ вәкилиниң һәрқандақ ишни таллавалалайдиғанлиғини, һәтта Президент болуп сайлинишқиму һоқуқлуқ болидиғанлиғини әскәртти. Ушбу сөзләрдин елимиздә билимниң һәммидин бүйүк туридиғанлиғи һәм милләтләр әркинлиги рошән байқилип турупту.

Йәттинчи йөнилиштә өзгиришләрниң пәқәт оттура мәктәпләр һәққидә әмәс, бәлки билим беришниң барлиқ дәриҗилиригә (колледж, университетлар) бағлиқ екәнлиги айрим-айрим көрситилгән.

«Өзиниң тарихини, тилини, мәдәнийитини өзләштүргән, шундақла заманға лайиқ, чәт тилини билидиған, илғар вә дуниявий көзқариши бар қазақстанлиқ бизниң жәмийитимизниң идеалиға айлиниши лазим» дәп тәкитлиди Президент Мәктүбидә. Атап кетиш керәкки, мәдәнийәт һәм идеологияни тәрәққий әткүзүш һәққидә Дөләт рәһбири «Келәчәккә нишан: мәнивий йеңилиниш» намлиқ мақалисидиму ейтқан еди. Шундақ екән, Мәктүп һәм мақалида өзара мунасивәтниң барлиғи еник билинип туриду.

«Адәм капитали – йеңилиниш асаси» дәп атилидиған йәттинчи йөнилишниң йәнә бир муһим саһаси – саламәтлик. Асасий Қанунимизда «дөләтниң әң чоң байлиғи – адәм» дәп йезилған. Әнди, адәмниң әң чоң байлиғи – саламәтлик. Ахирқи жилларда мәмликитимиздики медицина саһасиниң тәрәққияти яман әмәс. Лекин бүгүнкидәк яш һәм келәчигидин зор үмүт күткүзүватқан елимиз үчүн бу утуқ йәткүлүксиз.

Мәлумки, бүгүнки таңда елимиздә онкологиялик ағриқлар қанат йейип, чоң қийинчилиқ һасил қилмақта. Шуңа, өз Мәктүбидә Президентимиз онкологиялик ағриқлар билән күришиш үчүн комплекслиқ план қуруп, илмий онкологиялик мәркәз ечишни алға сүриду. Мәктүптә ейтилғандәк, алдики вақитта қазақстанликлар Мәҗбурий иҗтимаий медицинилиқ ғәмсизләндүрүш системисиға пәйдин-пәй көчидиған болиду. Дәрһәқиқәт, «Мәҗбурий иҗтимаий медицинилиқ ғәмсизләндүрүш системисиға көчүш» бизға ят әмәс. Чүнки бу йөнилиштә тәрғибат-тәшвиқат һәм чүшәндүрүш ишлири хелидин бери қолға елинип қойған.

«Тәрәққий әткән әлләрдики әң муһим қаидә мундақ – иш адәмни әмәс, адәм ишни өзи издәйду» дегән Президентимиз бу қетим иш билән тәминләш вә тиҗарәтни риважландуруш бойичә атқурулуватқан ишларниң нәтиҗиси билән камчилиғини қатар ейтип, бирпүтүн электронлуқ әмгәк биржисини кән даиридә киргүзүшни тапшурди. Электронлуқ әмгәк биржисида бош иш орунлири вә иш издигүчиләр тоғрилиқ барлиқ әхбарат топлиниши лазимлиғини әскәртти.

Мәктүптә пәқәт жавапкәрчилик жүклинипла қалмай, өзгиришләргә лайиқ йеқимлиқ йеңилиқларму бар. Йәни, 2018-жилниң январидин башлап, пикирдашлиқ пенсия 8 пайизға өсти. Нақаларға, баққучисидин айрилған вә нака балиларни тәрбийиләватқан аилиләргә беғишланған ярдәм пуллири 16 пайизғичә көпәйди. 2018-жилниң 1-июлидин башлап базилиқ пенсия әмгәк стажиға мунасивәтлик оттура һесап билән 1,8 һәссә өсидиған болиду. Буниңдин бөләк, Дөләт рәһбири 2018-жилниң 1-июлидин башлап камаләткә толған, бала чегидин 1-топтики нақаларни бекиватқан ата-анилар үчүн қошумчә дөләттики ярдәм пулини киргүзүшни тапшурди.

Әң муһими, Мәктүптә муәллимләрниң мәсъулийити билән биллә мәртивисиниңму ашидиғанлиғи хуш қилиду. Йәттинчи йөнилиштә 2018-жилниң 1-январидин башлап билим беришниң йеңиланған мәзмуниға көчкән устазларниң лавазимлиқ мааши 30 пайизға өсиду дейилгән. Бу өзгириш иккинчи жәһәттин педагогларниң дайим издинип, йүксилишигә йол ачиду.

ТӘВӘЛЛУД

Социалистик Әмгәк Қәһримани Раһиләм СЕЙИТОВА:

«Бәхтимни уйғурумниң қутлуқ кәтминидин таптим»

Сабирәм ӘНВӘРОВА,
«Уйғур авази»

Колхоз, етиз, қайниған әмгәк... Мән буларниң һечқайсисини көрмидим. Чүнки мән туғулғанда Қазақстан аллиқачан мустәқилликкә еришип, колхозлар тарқап кәткән еди. Есимни жиққандин бери яшанған жут чоқлири, бова-момилиримниң егизидин колхозниң турмуш-тирикчилиги һәққидә аңлап келиватимән. Улар колхоз һәққидә жан-дили билән берилип сөзлигәндә, бепаян даладики әмгәк адәмлири көз алдимдин кино лентисидәк өтиду. Димиғимға, худди алтун ашлиқ йәлпүгән етизниң салқин шамили кәлгәндәк, бөләкчә тәсиратқа бөлүнүп кетимән. Болупму қолиға кәтмән тутуп, йәр чапқан, ашлиқ терип, көксигә юлтуз таққан Раһиләм ана Сейитова һәққидә аңлиғанлирим мени һәйран қалдуриду.

Сәксән яшлиқ тәвәллуди һарписида Социалистик Әмгәк Қәһримани аталған ана билән үзму-үз көрүшүп, сөһбәтлишиш пурсити яр бәрди. Бир қизиғи, мән униң тәқи-турқи, гәп-сөзи, иш-һәрикитини тамамән башқичә тәсәввур қилған екәнмән. Көз алдимда чирайидин мулайимлиқ йеғип туридиған, көзлиридин нур чақниған, еғир-бесиқ, гәп-сөзлири силиқ-сипайә ақяғлиқлиқ ана туриду. Пәқәт қапарған қоллирила униң тартқан жапа-мәшәқитини испатлап турғандәк, халас.

Течлиқ-аманлиқ сорашқандин кейин, сөзүмни көптин бери ойландуруп жүргән соалимдин башлидим. Аял кишиләрни ажизлиғиға қарап «ақ биләк егиси» дәп ейтишиду әмәсму. Мән қолиға жиңнә елип, кәштә басқан, тағ атлап мал баққан, һәтта оғақ билән ома ориған аниларни биләнму учраштим. Мана әнди Раһиләм Сейитовадәк кәтмән елип йәр чапқан ана билән көрүшүп олтиримән. Шуңлашқа мениң дәсләпки соалим мундақ болди:

– Мәктәптин дәрһал колхоз ишиға арилишип кәттиңизму?

– Чарин он жиллиқ мәктивини тамамлиғандин кейин, мәлум сәвәпләр билән, оқушқа баралмидим. Йезида кәлип колхозда ишләшкә тоғра кәлди. Сеғинчи болуп ишләп жүрүп, вилайәтлик байқашта алдинқи үчлүктин көрүндүм. Ейтип кәткинимдәк, журналдики мақалини оқуғандин кейин, һаятқа болған көзқаришим өзгәрди.

– Әнди көзлигән мәхситиңизгә қандақ йәттиңиз, шу һәққидә ейтип бәрсиңиз?

– Махтанғиним әмәс, етизниң

оқитини мән-мән дегән әрләрму тәсликтә елип маңиду. Аял бешим билән, патқақ кечип, су тутуп, ашлиқ терип, язниң томуз иссиғида көйүп-пиштим. Сунмас ирадәм маңа мәдәт бәрдиму, төккән тәрим бекарға кәтмиди.

1958-жили 30 гектар көмүқонақниң һәр гектаридин 50 центнер таза дан алдим. Шу чағда колхоз тәрипидин гиләм билән мукапатланған едим. Бу мән үчүн һаятимдики әң қиммәт мукапат болуп қалди. Сәвәви, у гиләм мениң көптин күткән арминимниң дәсләпки мевисидәк билинди. Йәнә келип, етизда ишләп жүргинимдә, наһийә рәһбири Кинтал Исламовниң ейтқан тиләк-сөзлири үмүтүмни қанатландурғандәк болди. Әмгәк қилғансири һарғиним йоқ, әксичә, өзәм халап қилған оқәттин бәһирләндим... Колхозда 4 адәмдин ибарәт болған звено тәшкил қилинди. Униң йетәкчилигигә мени лайиқ көрди. Әлвәттә, рәһбәрликниң маңа болған ишәнчисини ақлашқа тириштим. Бир қизиғи, қол астимда ширғурандәк жигитләр ишлиди. Улар мени қоллап-қувәтләп, ейтқанлиримға әмәл қилди. Бәзидә һөрмәтләп, еғир ишқа салғуси кәлмәтти. Бирақ, мән улардин чәттә қалмидим. Йеғән ненимиз бир болғандин кейин, жапаниму тәң тартишимиз керәклигини чүшәндүрүп, Важит, Кәримжан, Әретай исимлиқ деханлар билән бирликтә ишлидим. Әмгигимиз ақлинип, 40 гектар мәйданниң һәр гектаридин 70 центнердин дан елинди. Келәр жили терилғу мәйданини 200 гектарға йәткүзүп, һосул миқдарини ашурдуқ. «Етиз мәликисиниң» һәр гектаридин оттура һесап билән 60 центнердин таза дан елип, вилайәт даирисидә жуқури нәтиҗиләрни қолға кәлтүрдуқ.

Социалистик Әмгәк Қәһримани аталдим.

Шу чағдики хошаллиғимни тил билән йәткүзәлмәймән. Әшу пәйт, бир чағларда өзәм жирақтин тәлмүрүп қариған егиз чоққиниң үстигә чиққандәк вә көптин интилған нишанға йәткәндәк тәсиратта қалғанлиғим һели ядимда.

– Сиз 1969-жили Москвада өткән XXIV партия қурултийиға делегат болуп қатнаштиңиз, Қазақстан Жумһурийити Алий Кеңишигә депутат болуп сайландиңиз, «Алмута вилайитиниң Пәхрий граждини» намиға сазавәр болдиңиз, бирнәччә орден вә медальлар билән тәғдирләндиңиз. Бизгә намәлум йәнә қандақ утуқлириңиз бар?

– Йәттә жил Чарин йезилиқ Мәдәнийәт өйиниң мудири болуп ишләп, «Чарин садаси» намлиқ ансамблини барлиққа кәлтүрдүм. Мәзкүр ансамбль кейинирәк «хәлиқ ансамбли» аталди.

Әсли мәктәптә оқуп жүргән чағлиримда устаз болушни бәкму арман қилдим. Болупму, математика пәнигә бөләкчә қизиқаттим. Мәктәпни тамамлап, математика пәни муәллими болсам дәттим. Бирақ, пешанәмгә тамамән башқа һаят йезилипту. Аилә қийинчилиқлириға бағлиқ оқушқа баралмиғанлиғим үчүн яшлиғимда қаттиқ өкүнәтим. Лекин, вақит өтүп, у күнләрму артта қалди. Узун сөзниң қисқиси, «Йәрни тойдурсаң, ач қалмайсән» дәп ата-бовилиримиз ейтқандәк, дехан болуп яман күндә қалмидим. Бәхтимни йәрдин, уйғурумниң қутлуқ кәтминидин таптим.

СЕМИНАР

Бағвәнләр билән баш қошти

Рашидәм РӘҺМАНОВА,
«Уйғуравази»

Йеқинда Әмгәкчиқазақ наһийәсиниң Палтивай йеза округиға қарашлиқ Ақтоғай (бурунқи Дендрарий) йезисида «Бизнесниң йол хәритиси-2020» программиси бойичә бағвәнләргә беғишланған мәхсус семинар болуп өтти.

Мәзкүр семинарни «A.S.K.Technik» ширкити уюштурди. У 2003-жили қурулған. Бүгүнки күндә мәзкүр ширкәт елимиз бағвәнлириниң билимини йетилдүрүштә ишәшлик йөләнчигә айланди.

Семинарни ушбу ширкәтниң Әмгәкчиқазақ наһийәсидики вәкили Рустам Алиев ачти.

– Мәнму силәргә охшаш бағвән. Шуңлашқиму көпчиликни ойландуридиған мәсилиләр маңиму яхши тонуш. Бийилқи қишниң күтүлмигән қара соғи көчәтләргә өзиниң сәлбий тәсирини йәткүзмәй қоймиди. Шу сәвәптин биз алимларниң ярдимигә муһтаж болуватимиз. Шуларниң бири ширкәтниң менеджери, испаниялик алим Денис Родригес. У Москва университетида билим алған. Сабиқ Кеңәш Иттипақиниң тәркивигә киргән һазирқи барлиқ мустәқил дөләтләрдә паалийәт елип бериватиду, – деди у өз сөзидә.

Андин Денис Родригес йәл-йәмиш вә көктат көчәтлирини ағриқ вә тәбиий пәвкуладдә әһваллардин сақлап қалидиған хилму-хил дорадәрмәкләрниң әһмийити вә уларни пайдилиниш усуллири билән һәртәрәплимә тонуштурди. Семинарда сөзгә чиққан Қазақ бағвәнчилик илмий-тәтқиқат институтиниң профессори Бахытжан Бахаутдин Қазақстанда тәҗрибә жүргүзүш ретидә таллавелинған егиликләрниң паалийити вә кейинки утуқлири һәққидә ейтип бәрди.

Семинарниң әмәлий қисми Рустам Алиев рәһбәрлигидики «АмалБио» жавапкәрлиги чәкләнгән йолдашлиқниң алма бағлирида давамлишип, семинар иштракчилири йәл-йәмиш шахлирини тоғра путашниң йоллирини үгәнди.

Әмгәкчиқазақ наһийәси.

УЧРИШИШ

Чәтәллик тренер мәслиһитини бәрди

Р.Бонукки (солдин үчинчи) уйғур ханим-қизлири билән.

Рашидәм РӘҺМАНОВА,
«Уйғур авази»

Йеқинда «Интизар» кризис мәркизиниң мудири Һурқиз Илиеваниң уюштуруши билән бир топ ишбиләрмән уйғур ханим-қизлири Рита Бонукки билән учрашти.

Рита Бонукки ким? У Италиядики «Формапер» агентлиғиниң тренери, 1988-жилдин бери маркетинг вә консалтинг бойичә паалийәт елип бериватиду. Италиялик ханим адәмләрни тиҗарәтчилик билән шуғуллинишқа үгитиду. Шундақла уни дурус йолға қоюш, истималчиларға хизмәт қилиш, ишләп чиқарған мәһсулатни үнүмлүк сетиш яки һәрхил саһалар рәһбәрлиригә мәслиһәт бериш, уларниң билим сүпитини көтиришигә ярдәмлишиш билән шуғуллиниду. У Украина, Россия, Македония, Сербия, Индонезия, Непал, Балли, Һиндстан, Моңғолия, Түркия, Сирия әллиридә тиҗарәтчиликниң қир-сирлирини үгитиш билән шуғуллиниду. Мана бирнәччә жилдин бери қазақстанлиқ ханим-қизлириға тиҗарәтчиликтин «дәрис өтүватиду».

Алмута шәһиридики «12 муқам» ресторанида өткән учришиш давамида жумһурийәтлик Уйғур этномәдәнийәт мәркизиниң башқарма әзалири Шәмшиқәмәр Абдрахманова, Гүлжаһан Муратова, Сәнәм Беширова, Мизангүл Авамисимова, Маһинур Сопиева, Халима Шаваева чәтәллик меһманға хәлқимизниң тарихи, сәнъити, мәдәнийити вә қазақстанлиқ уйғур ханим-қизлириниң тиҗарәтчиликтә йәткән утуқлири һәққидә сөзләп бәрди.

Өз новитидә, чәтәллик меһманму тиҗарәтчиликтә утуққа йетишниң бәзи сирлири билән бөлүшти. Бари-йоқи икки-үч саатниң ичидә кедимий хәлиқ һәққидә нурғунлиған мәлуматларға егә болған Рита Бонукки өз хәлқини чәксиз сөйүп, миллий таамлар ресторанини ечиш арқилиқ уйғурниң мәдәнийитини көпчиликкә тонуштуруш билән биллә тиҗарәтчилигини тәрәққий әткүзүп келиватқан «12 муқамниң» тәсисчиси Рустәм Абдусаламовқа, жуқурида исимлири аталған җәмийәтлик ишларниң активистлириға сәмимий миннәтдарлиғини билдүрүп, паалийитигә утуқ тилиди.

Ақҡәткә сазавәр хәвәрләр

АДРЕСЛИҚ ЯРДӘМ: УНИ КИМ АЛИДУ

Әмгәк вә аһалини ижтимаий һимайә қилиш министрлиги адреслиқ ярдәм пулини бәлгүләшниң йеңи шәклини жарий қилишта пәйда болған бәзи чүшәнмәсликләргә дәрһал риайә қилди, дәп хәвәрләйду Zakon.kz КТК телеканилиниң әхбаритиға асаслинип.

Өткән һәптидә Алмута вилайитидики бир топ көпбалилиқ анилар, адәттикидин аз ярдәм пулини алғанлиғи вә шундақ ярдәм пулини алидиғанлар тизимидин қануний чиқиривәткәнлиги тоғрилиқ шикайәт қилған. Мәсилән, Қаратал наһийәсидики көпбалилиқ аниларниң ейтишичә, бийил улар еливатқан адреслиқ ярдәм пули кәскин азийип кәткән вә әмәлдарлар әттәй шундақ қиливатиду дәп пәрәз қилған. Шуңлашқа Әмгәк вә аһалини ижтимаий һимайә қилиш министрлиги әһвалниң тамамән ундақ әмәслигини, әнди адреслиқ ярдәм пулини бәлгүләшниң икки түри қоллинилидиғанлиғини ейтти.

Шәртлик түрдә берилидиған адреслиқ ярдәм мүмкинчилиги чәкләнгән шәхсләргә, йәни аилидә әмгәк қилишқа ярамсиз адәмләр болған әһвалдила төлиниду. Әнди әмгәк қилишқа қабил болуп, қандақту-бир сәвәпләр билән ишлимәй жүрсә, шәртлик ярдәм пулини елиш үчүн ижтимаий шәртнамә түзүш тәләп қилиниду. Мундақ әһвалда әмәлдарлар нәқ ахчиниң орниға оқутушни яки ишқа орунлаштурушни тәклип қилиши мүмкин.

Шундақла бийилдин башлап аилиниң һәрбир әзасиға наят кәчүрүш минимуминиң 50 пайизи миқдарида, йәни 14 миң тәңгә кирим төләп қилиниду. Әгәр кирим бу рәқәмдин ешип кәтсә, аилә адреслиқ ярдәм пулини алалмайду. Бирақ мундақ ярдәм пулиниң башқа түригә, мәсилән, бирқетимлиқ адреслиқ ярдәм пулиға ишәш қилиши мүмкин.

«Әгәр кирим ешип кәтсә, биз бу аилини инавәтсиз қалдурмаймиз, уни комплекслиқ һалда муһакимә қилимиз, әмгәк билән бәнт болушқа, йәни ишқа орунлаштурушқа ярдәм қилимиз», деди ҚҖ Әмгәк вә аһалини ижтимаий һимайә қилиш министрлиги Ижтимаий һимайә департаментиниң башлиғи Айнур Абдрахманова.

АСТА-АСТА ҚӘҒӘЗ ЕНИҚЛИМИЛАРДИН ҚУТУЛИМИЗ

Электронлуқ һөкүмәт портали «Ениқлимисиз хизмәт» дәп атилидиған хизмәт түрини ишқа қошти. Бу тоғрилиқ «Гражданлар үчүн Һөкүмәт» дөләт корпорациясиниң мәтбуат хизмити таратқан әхбаратта әтраплиқ ейтилиду.

Әнди қазақстанлиқлар турушлуқ жайи, қозғалмайдиған мүлүккә болған һоқуқиниң ройхәткә елинғанлиғи вә қозғалмайдиған мүлкиниң бар яки йоқлуғини тәстиқләйдиған ениқлимиларни дөләтлик органларға қәғәз үлгисидә әмәс, бәлки SMS-учур арқилиқ бериду. «Бари-йоқи он күн ичидә, йәни 25-январь – 5-февраль арилиғида аһалиға хизмәт көрситиш мәркәзлири (ЦОНлар) арқилиқ 312 миңдин ошуқ электронлуқ ениқлима елинди. Уларниң 45 пайизидин көпирәги коммуналлиқ хизмәтләр вә билим бериш мәһкимилириниң төливини қанаәтләндүрүш үчүн берилгән», дәйду «Гражданлар үчүн Һөкүмәт» дөләтлик корпорациясиниң рәиси Аблайхан Оспанов. Униң кәйт қилишичә, мундақ ениқлима елиш аддий: ениқлима алғучи электронлуқ Һөкүмәт порталидики «Үчинчи шәхсниң ениқлима елиш хизмити» бөлүмигә кириду вә өзиниң ИИН номерини қалдуриду. Андин портал униңға SMS-учур арқилиқ ениқлима әвәтиду.

Мундақ усул жилиға 25 миллион қәғәз ениқлиминиң айнилимини қисқартиду вә «Рәқәмлик Қазақстан» программисини әмәлгә ашурушқа ташланған муһим қәдәм болмақчи.

ӘҢ ҚИММӘТ ГӨШ АСТАНАДА ВӘ АЛМУТИДА

Қазақстанлиқлар яхши көридиған таам – кала вә қой гөши – өткән жил давамида 15 пайизға қиммәтлиди, дәп хәвәрләйду FINPROM.kz мәлуматлириға асаслинип ZAKON.kz

Гөшниң бу икки хил түри ҚҖ барлиқ шәһәрлиридә қиммәтлигән. Көч бешида Астана вә Алмута туриду.

Өй шараитида гөш вә гөш мәһсулатлирини истимал қилиш 2017-жилниң ахирқи кварталида бир адәмгә 17,8 килограммдин тоғра кәлгән. Бу көрсәткүч 2016-жилниң IV кварталиға нисбәтән, 0,5 пайиз төвән. Шундақла жил давамида бир шәһәрлик – 18,7 килограмм, бир сәралиқ 16,6 килограмм гөш вә гөш мәһсулатлирини истимал қилған.

Үстимиздики жилниң январь ейида бир килограмм кала гөши 1461,1 тәңгини, қой гөши 1383,3 тәңгини тәшкил қилип, 15,1 вә 14,7 пайиз қиммәтлигән. Бүгүн әң қиммәт кала гөши Астанада – 1654 тәңгә, Алмутида – 1627 тәңгә. Бу шәһәрләрдә кала вә қой гөши оттура һесап билән 25 пайизға қиммәтлигән. Экспертларниң пикричә, бу техи чәк әмәс. Әнди бүгүн әң әрзән гөш Чимкәнттә екән: бу шәһәрдә бир килограмм қой гөши 1440 тәңгә, бирақ, өткән жилға қариғанда, бирдинла 26,8 пайиз қиммәтләп кәткән.

ӨТКӘН ЖИЛИ ТОҚҚУЗ МИҢ САЙТ ЙЕПИЛДИ

Өткән жили Қазақстан бойичә терроризмни, экстремизмни, күч қоллинишни вә өзини-өзи қәтл қилишни тәшвиқат қилидиған тоққуз миңға йеқин сайт йепилди вә мошундақ характердики 230 миң материал йоқ қилинди, дәп билдүрди ҚҖ әхбарат вә коммуникация министри Дәурен Абаев министрликниң коллегия мәҗлисидә.

Министрниң ейтишичә, өткән жили Қазақстан Дуниявий ихтисадий форумниң рейтинги бойичә, Интернет тармақлирини қоллиниш җәһәттин бәш балдақ көтирилип, 137 дөләтниң ичидә 36-орунға чиқти. Интернет-пайдиланғучилар барлиқ аһалиниң 77 пайизини тәшкил қилди (бу көрсәткүч 2016-жилға нисбәтән 4 пайиз ошуқ). Бийил Интернет-пайдиланғучилар йәнә бир пайизға көпийидиғанлиғи көздә тутулмақта. Бу мәхсәттә йеза йәрлиридә талчиқ-оптикилиқ алақә линиясини ишқа қошуш тәләп қилиниду вә бу лайиһә 1249 авул билән йезини өз ичигә алиду.

«Президент барлиқ саһаларни, жүмлидин санаәт, АПК, транспорт, курулуш, турушлуқ өй-коммунал егилиги, билим бериш, саламәтликни сақлаш саһалирини рәқәмләштүрүш бойичә еник вәзипиләрни жүклиди. Демәк, елимиздә «Рәқәмлик Қазақстан» программисини әмәлгә ашуруш аммивий рәвиштә қолға елинмақта», деди министр.

ӘҢ ӘРЗӘН ТУРУШЛУҚ ӨЙ ЖАМБУЛДА

Krisha.kz сайтиниң аналитиклири Қазақстандики турушлуқ өй әң әрзән бәш шәһәрни атиди, дәп хәвәрләйду Mail.ru

Бу тизимда бәшинчи орунда Өскәмән шәһири туриду. Шәһәрдә турушлуқ өйниң бир квадрат метри оттура һесап билән 165,4 миң тәңгә вә бу турушлуқ өй әң қиммәт Астана билән Алмутиға қариғанда икки һәссә әрзән. Шәрқий Қазақстан вилайитиниң мәркизидә 40 кв. метрлиқ икки бөлмилик квартира – 6,6 миллион, үч бөлмилик квартира 13,2 миллион туридекән.

Төртинчи орунда – мошу вилайәттики Шәмәй, үчинчи орунда Павлодар шәһири туриду. Бу икки шәһәрдә турушлуқ өйләрниң бир квадрат метри 16,4 миң вә 159,4 миң тәңгә туридекән.

Иккинчи орунни Ақтөбә егиләйду. Бу шәһәрдә турушлуқ өйниң бир квадрат метри 155 миң тәңгә. Әң әрзән квартира, йәни биринчи орун Тараз шәһиригә тәәллуқ. Жамбул вилайитиниң мәркизидә турушлуқ өйниң бир квадрат метри 151,9 миң тәңгә этрапида екән.

Өткән жили турушлуқ өй базирида қазақстанлиқларниң активлиғи 26 пайизға өсүп, 239,6 миң сетиш-сетивелиш операцияси тәркәлгән. Бу операциядә Астана (14,6%) Алмута (14%) вә Қарағанда (10,4%) шәһәрлири лидер болуп һесаплиниду.

Тәйярлиған
Иврайим БАРАТОВ.

АДӘМЛӘР ВӘ ТӘҒДИРЛӘР

Қорғастин қанат қаққан қиран жигит

Маңа бу мақалини йезишқа хошнам, Уйғур театриниң талантлиқ сазәндилириниң бири Тайир ака Худайбәрдиевниң тәкливи түрткә болди. У маңа булту Россияниң Иркутск шәһиридики “Аспиринт” нәшриятидин йоруқ көргән, Авғанстандики уруш һәрикәтлириниң ветерани Сергей Павлович Шелепов дегән кишиниң “Страна высоких гор и глинобитных дувалов” намлиқ қелин китавини тутқузуп: “Ука, авған уруши тоғрилиқ мону китапни оқуп чиққинә? Унидә мениң жутдишим, Сейитҗан исимлиқ уйғур жигити һәққидиму мәлуматлар бар. Анатиллиқ нәшримиздә бирәр мақалә чиқса, яқа жуттики жутдашниң қоңлиниң йоруп, роһлинип қалатти...” дәп қалди.

Китапни оқуп чиқип, жуқуридики тәклипниң орунлуқлиғиға көз йәткүздүм. Йәнә келип аталған әсәрниң муһәррири болған қандишимиз — милиция полковниги, Россия Федерацияси Иркутск вилайәтлик сотиниң һөрмәтлик истипадики федераллиқ судьяси, авған урушиниң ветерани — Сейитҗан Рахат оғли Зериповниң һаят-тәғдири һәққидә ойлинип қалдим. Өзәңгә тамамән натонуш адәм тоғрилиқ йезишниң нәқәдәр тәслигини дәрру һис қилсамму, китаптики у яқ һәққидә йезилған мәлуматларға тайинип, жирақтики мусапир қандаш билән ғайиванә сирдашқандәк болдум...

Миллионлиған адәмләрниң тәғдирини астин-үстүн қиливәткән дәһшәтлик иккинчи дуния уруши тамамлинип, бир жилдин кейин, 1946-жили 15-декабрьда Панфилов наһийәсиниң Қорғас йезисида дунияға кәлгән Сейитҗан ләннити урушниң еғир зәрдавини балилиғидинла һис қилиду. Атисиз житим бала 4 йешида аниси Раһаттин, башланғуч синипта оқуватқан 8 йешида ғәмгүзар панаси, кичик аниси Рәһәндин айрилип, һаят һәқиқитини қурбилиридин хелә бурун чүшинип, униң аччиқ тәмини тартиду. “Дәрт-әләмләр келиду, оғул балиниң бешиға”... дегәндәк, йеқинлиридин айрилип күтүмсиз, қарақсиз қалған, саманлиқларда йетип жүргән балини байқиған пәнҗимлик бир уруш накаси уни Яркәнттики «Балилар өйиги» орунлаштуриду. 1954 — 1964-жиллар арилиғида у шу йәрдә оқуп, тәрбийилиниду.

Кичигидинла ата-ана меһригә қанмиған, оқуп, билим елишқа болған һәвәс-иштияқи күчлүк, идрәклик өсмүр, балилар өйи аилә тәптини берәлмисиму, өзигә тәғдирниң язмиши сүпитидә қобул қилип, у йәргә тез сиңип, тиришип оқушқа башлайду. Бу йәрдики муһит уни чәбдәс вә адил, зерәк һәм һәқчил болуп йетилишкә йетиләйду. Оқушта әлачи, җәмийәтлик ишларниң паал иштракчиси болған яш Сейитҗанни «Балилар өйиниң» мәмурийитиму диққәт-нәзәридин сирт қалдурмай, қоллап, рәғбәтләндүрүп туриду. У дәслән жумһурийәтлик “Горелик” туристлиқ базисиға әвәтилсә (назирқи “Медеониң” орнида болған), 1961-жили 8-синипни әла баһаларға тамамлиғанда, пүткүлиттипақлиқ дәриҗидики хәлиқара “Артек” лагериға йолланма алиду. Бу хил рәғбәтләндүрүшләрдин қанатланған өсмүр 1964-жили оттура мәктәпни утуқлуқ тамамлап, қелиплашқан тәртип бойичә, егилик ишлириға арилишиду. 1965 — 1968-жиллар арилиғида Кеңәш Армиясиниң сепидә хизмәт қилиду.

Һәрбий борчини ада қилғандин кейин у Свердлов вилайити, Нижняя Тура шәһиригә келип, муһәббәт бағлашқан қиз билән өйлинип, “Свердловск-45” авиация заводиға ишқа кирмәкчи болғанда, шәһәрлик партия комитетиниң тәкливигә бенаән, ички ишлар органлириға ишқа орунлишиду. Техи мәхсус юридик билим-тәҗрибигә егә әмәс 22 яштики нәвқиран жигитниң өзи үчүн тамамән йеңи саһаға кирип келиш тарихиму қизиқарлиқ. Аталған заводқа ишқа кириш мәсилиси һәл қилинип болған еди. Шу вақиттики қаидә бойичә, С.Зарипов турушлуқ жайида партиягә тәәллуқ һесапқа тиркилишкә тегиш еди. Сәвәви, у Армиядә партиягә әзалиққа намзат болған еди. Уни қобул қилған шәһәрлик партия комитетиниң үчинчи кативи өз вақтида Свердлов вилайитидики бир шәһәрдә «Балилар өйиниң» мудири болуп ишлигән екән. Сөһбәтдишиниң тәрҗимиһали вә һөҗҗәтлири билән тонушқан у Сейитҗанни дәррула ички ишлар органиға ишқа әвәтиду. Тайлиқ, балилар өйидә өскән жигитниң адаләтпәрвәр вә чидамлиқ болидиғанлиғини көздә тутуп, униң җәмийәтлик тәртипни күзитиш саһасиға ярамлиқлиғини пәмлигән болса керәк.

Өзигә жүкләнгән вәзипини, ишәнчини ақлашқа балилиғидин адәтләнгән Сейитҗанму бу ишқа җан дили билән киришип кетиду. Һәрхил әризә-шикайәтләр үстидә ишләш, оғри-қарақчиларни издәштүрүш, қанун бузғучиларға қарши күришиш, тинмай изданиш, тәҗрибә топлаш вә, әлвәттә, яшлиқ һиссиятқа толған түрлүк учришиш һәм җәмийәтлик ишлар қайнимиға бешичә чөкүп кетиду. Ейтмақчи, участкилиқ инспектор С.Зарипов йетәкчилигидики “Уралочка” вокал-чалғу ансамбли өткән әсирниң 70-жиллирида шәһәрлик көрүкләрниң турақлиқ иштракчиси вә ғалиби болуп, көпчиликкә яхши тонулған еди. Вақит алдираңғу демәкчи, 1968-жилниң сентябридин — 1980-жилниң август ейиғичә болған 12 жил давамида у Свердлов вилайәтлики ички ишлар системисида түрлүк лавазимларда хизмәт қилип, капитан унваниғичә өсүп, тәҗрибилик мутәхәссис болуп йетилиду.

Қелиплашқан сәясий вәзийәткә бола, у 1980-жили СССР ИИМ Башқармисиниң жинаий издәштүрүш вә бирқатар башқиму оператив хизмәтләрдики әң талланған, жуқури салаһийәтлик, җисманий җәһәттин яхши тәйярланған мутәхәссислиридин Авғанстанға мәхсус отрядни командировқиға тәйярлаш буйруғиға бенаән — һазирқи Җәнубий Қазақстан вилайитиниң Дарбаза йезисидики (Сарығаш әтрапи) министрликниң оқуш-мәшиқләндүрүш мәркизидә тәйярлиқтин өтүп, СССР ИИМниң “Кобальт” намлиқ алаһидә мәхсәттә тәшкилләнгән мәхсус отрядиниң җәңчиси сүпитидә Авғанстанға әвәтилиду. Дарбазидики қисқа муддәтлик тәйярлиқтин кейин “кобальтчилар” Ташкәнттин самолет билән Авғанстанниң Шинданд аэродромиға келип қониду. Уларни иссиқ вә тинҗиқ һава райи, көз адәтләнмигән аддий там өй иншаәтлири вә қорқунучлуқ намәлумлуқ күтмәктә еди. Уларни Шинданд шәһириниң йенида орунлашқан 5-гвардиялик Зимовников мотоатқучилар дивизиясиниң қаримиғиға елип келиду. Шәһәрдә кеңәш әскәрлиридин бөләк Авғанстан һөкүмәт әскәрлириниң 21-пиядә бригадиси бар еди. Бу чағда дивизиягә кәлгүсидә Кеңәш әскәрлириниң чәклик контингенти 40-армияниң қомандани болған генерал-майор Борис Громов йетәкчилик қилатти. Көпчиликкә яхши аянки, 1989-жили 15-февральда нәқ шу генерал-майор Б.В. Громов Авғанстандин 40-армияниң ахирқи бөлүмлирини елип чиққан еди... “Кобальт” отриядиниң җәңчилири генерал Громов бөлүп бәргән мәйданға палаткилирини тикип, орунлишип, мәхсус қурал-ярақ, бронетранспортер вә чарлиғучи бронемашиниларни елип, өзлириниң лавазимлиқ вәзипилирини өтәшкә киришип кетиду. Капитан С.Зариповму өзигә бәкитилған БРДМда Шинданд түрмисигә бирнәччә қетим берип, қолға чүшкән моджахедлар вә уларниң ярдәмчилири билән учришип, тәргәв ишлирини жүргүзиду. “Өлүмдин башқиси — тамашә” демәкчи, тинч, хатирҗәм һаят билән уруш һалитидики һаятниң, түрлүк тил, дил, диний һәм миллий пәриқләр, урпи-адәтләр, мәнпийәтләр тоқунушлириниң чәк-пәрқи қанчилик, қәйәрдә? Бир қәдәм нери натонуш бурушта сени ким яки немә күтмәктә? Авғанстандики елан қилинмиған уруш қайнимиға ташланған миңлиған кеңәшлик яш жигитләрниң, болупму дәсләпки айларда мошу хил һиссият вә әндишиләр, тиңиркаш вә үмүтләр илкидә болғанлиғи еник... Сейитҗан акиму Шинданд түрмисигә дәслән барғанда кеңәш елидә көз үгинип қалған төмүр ишик, қәпәз-торларниң орниға аддий рәхттин тартип қойған камера “ишиклирини” көрүп тәәҗҗүпләнсә, күзәтчиниң өгүз үстидә автоматини қучақлап, вақирап муңлуқ нахша ейтиши, намазға чақирған сәһәрлик әзән авазлириму уни бир дәқиқә тиңиркитип қойиду. Әнди новәттики бир тәргәв-сорақта аддий бир деханниң кеңәш солдатлири билән һарақ ичкәнлигини аңлап қалған аяли, моллиға берип шикайәт қилғанда, молла уни 5 жилға һөкүм чиқарғанлиғини аңлайду. Униң олтарғиниға 9 ай болту. Әһвални ениқлап «Болди, сән азат», десә, у яқ: «Моллиниң тоғра, Алла һәммини билиду, маңа чиқишқа болмайду», дәп өйигә кетишкә унумапту...

Капитан С.Зарипов 7 ай мабайнида Авғанстанниң Герат, Ферах, Нимруз провинциялиридә “моджахед-душманларға” қарши мәхсус операцияләргә қатнишиду; шундақла Авғанстан ИИМниң йеңи милиция полки — “Царондойни” – “Инқилапни қоғдаш отрядини” тәшкилләш вә үгитишкә; йәрлик җәмийәтлик тәшкилләрниң күчини Кеңәш Армиясиниң қисимлири билән уйғунлаштуруш; оператив әхбарат топлаш, мәслиһәт бериш в.б. ишларни атқуриду. Буниңға қошумчә йәрлик “Царондойға” йеңи “Джанаини”, йәни жинаий издәштүрүш хизмитини тәшкилләшкә ярдәмлишип, шу ишларға шәхсән мәсъул болиду. 1980-жили униңға муддитидин илгири “милиция майори” дегән унван берилиду һәм авғанстанлиқ вә кеңәшлик медальлар билән мукапатлиниду.

Авған “қайнимидин” аманесән қайтип кәлгәндин кейин Сейитҗан ака Зарипов 1980 — 1986-жиллири Нижний Тагил вә Воркута шәһәрлиридә шәһәрлик ички ишлар бөлүми башлиғиниң биринчи орунбасари хизмитини егилисә, 1985 — 1987-жиллири Коми АССРниң Ухта шәһәрлик ички ишлар бөлүминиң башлиғи лавазимида ишләйду вә шәһәрлик кеңәшкә депутат болуп сайлиниду.

1987-жили Сейитҗан Зарипов Москваға, СССР ИИМниң кадрлар бөлүмигә мәхсус чақиртилип, Түркмән ССРниң Мары вилайәтлик Ички ишлар башқармисиниң муавини лавазимиға тайинлиниду. У һакимийәт органлири вә милиция сепидә әвҗигә чиққан қанунсизлиқ вә парихорлуққа қарши паал күришиду. 1989-жили униңға “милиция полковниги” унвани берилиду.

1991-жили 1-июньда у РФ ИИМниң буйруғи билән Шәрқий Сибирь ички ишлар башқармиси транспорт милицияси башлиғиниң муавини лавазимиға тайинлиниду вә 1998-жили шу йәрдин истипаға чиқиду.

Бирақ хизмитидин рәсмий истипаға — һөрмәтлик дәм елишқа чиққан Сейитҗан ака 52 йешида бекар жүрүшни халимайду вә Россия Федерациясиниң федерал судьяси болушқа квалификациялик емтиһан тапшуриду. Андин Иркутск вилайәтлик қануншунаслиқ жиғини комитетида вә 43 депутаттин ибарәт Қануншунаслиқ комитетиниң мақуллишидин өтиду, шуниңдин кейин Россия Федерациясиниң Алий Сотида вә Россия Федерацияси Президенти мәмурийитиниң тәстиғидин өтүп, Иркутск шәһириниң Ленин наһийәлик Сотиниң федерал судьяси болуп тайинлиниду. Мошу йәрдә алаһидә тәкитләшкә әрзийдиғини, қануншунаслиқ сүпитидә сот системисида ишлиған ахирқи 10 жилдин сәл көп вақит мабайнида Сейитҗан Зарипов тәрипидин 1023 жинаий ишлар қарилип, қануний қарар чиқирилиду вә әң муһими, сот һөкүми вә қарари бойичә вилайәтлик вә РФ Алий Сотиға шикайәт қилинған ишларниң барлиғи қанунлуқ дәп тепилиду, 2008-жили С.Зарипов истипаға чиқиш тоғрилиқ илтимас қилиду. Һазир у яқ Иркутск вилайәтлик сотиниң һөрмәтлик истипадики судьяси. Сейитҗан ака өмүрлүк жұпти Галина Николаевна билән Гүли вә Раһат исимлиқ икки пәрзәнт сөйүп, қатарға қошти. Нәврилири үчүн сөйүмлүк вә ғәмгүзар бовамома аталди.

...“Ат айлинип қозуғини тапиду” демәкчи, һәрқандақ бәндә үчүн киндик қени төкүлгән, балилиғи өткән ана жути, балилиқ арманлирини бөлүшкән кона дост-қаяшлири қиммәт екәнлиги талашсиз һәқиқәт. Пүткүл аңлиқ һаяти яқа жутларда, ят муһитта өткинигә, өзиниң адимий, кәспий хисләтлири түпәйли у йәрләрдиму садиқ дост, сәмимий мәсләкдашларни тапқанлиғиға қаримай, өзгиләр арисида өзлүгини йоқатмай, пенсиягә чиққан 10 жилчә вақит мабайнида Сейитҗан ака қутлуқ макан — Яркәнт диярига келип, әждатлар роһиға дуа қилип, кона қаяшларни йоқлап, улар билән муңдишишниму унтумиди.

Кеңәш армиясидики һәрбий хизмитини һесаплимиғанниң өзидә Россия Федерациясиниң ички ишлар органлири вә әдлийә саһасида үзлүксиз 40 жил ишләп, һөрмәтлик дәм елишқа чиққан милиция полковниги Сейитҗан Зарипов өз саһасиниң вә авған урушиниң ветерани сүпитидә һазирму Иркутск шәһиридики җәмийәтлик ишларға паал арилишип кәлмәктә.

Рәхмәтҗан ҒОҖАМБӘРДИЕВ, Қазақстан Журналистлар иттипақиниң әзаси.

СҮРӘТЛӘРДӘ: РФ Иркутск вилайәтлик сотиниң һөрмәтлик истипадики федераллиқ судьяси Сейитҗан Зарипов; С.Зарипов аилиси биләи.

ҺЕЧҚИМ УНТУЛМИДИ ВӘ ҺЕЧНӘРСӘ УНТУЛМАЙДУ

Уйқисиз өткән 35 күн

Бәхтишат СОПИЕВ, «Уйғур авази»

Буниңдин 29 жил илгири, йәни 15-февральда Кеңәш Иттипақиниң әскәрлири Авған йерини бирәтола ташлап чиқип кәтти. Алмутида һәр жили бу күнни шәһәрдики 28-панфиловчи-гвардиячилар паркида атап өтүш әнъәнигә айланди.

Әтигәндин башлап қар яққиниға қаримай, панфиловчилар паркиға адәмләр нурғун жиғилди. Һәтта бәзи Улуқ Вәтән урушиниң ветеранлириму кәпту. Ейтишларға қариғанда, шәһәрдә 400 УВУ ветерани бар екән. Шундақла у күни десантлар билән һәрбий оқуш орунлириниң курсантлирини, “авғанлиқларни” вә җәң мәйданида қаза болғанларниң уруқ-туққанлирини учраттуқ.

Мәйрәмлик тәнтәнини Алмута шәһәрлик бәйнәлмиләл-жәңчиләрниң уйғунлаштуруш кеңишиниң рәиси Мурат Абдушукуров киришмә сөз билән ачти.

– Авған урушиға 22 269 қазақстанлиқ қатнашти, – деди бәйнәлмиләл-жәңчи. – Улардин 924 адәм қаза болди. 21 солдат из-тизсиз йоқап кәтти. Миңдин ошуқ солдат нака болуп қайтти. Бизниң жигитләр, умумән алғанда, авған йеридә 9 жил, 11 ай, 18 күн бопту. Жәңчилиримиз асасән стратегиялик объектларни күзәт қилди. Шундақла ағриқхана, госпиталь, йол салди. Һәтта Қабулда қазақстанлиқ солдатлар бәрпа қилған бир микрорайон бар. Демәк, бизниңкиләр у тәвәгә өчмәс из қалдуруп кәтти. Келәчәктә бу мәйрәмни, Россиядикигә охшаш, рәсмий атап өтүш мәсилисини қоюватимиз.

Мәйрәм иштракчилириниң арисида исми ривайәткә айланған «қара майорму» болди. У – Авған урушиниң офицери Борис Керимбаев – икки жил, икки ай, бәш күндә 45 солдитидин айрилип қалғанлиғини көзигә яш елип сөзләп бәрди.

У күни мәрасимда сөзгә чиққан Авған урушиниң қатнашқучилири, худди келишивалғандәк, Авған яриситиң мәңгү сақаймайдиғанлиғини ечинишлиқ билән ейтип өтти. Биз мәзкүр мәрасимда авған йеридә болған уйғурлар билән учришип, һәмсөһбәттә болуш пурситигә егә болдуқ. Шуларниң бири – алмутилиқ Муңдаш Һәмраев. Сөһбәтдишимниңму ейтари көп екән. У авған йеридә бари-йоқи 35 күн бопту.

– Амма 35 күн маңа худди 35 жилдәк туюлди, – дәйду Муңдаш ака. – Чүнки биз нәгә, немә үчүн маңғинимизни билмидуқ. Көпчилигимизниң кәйнидә аилиси, балилири қалди.

Муңдаш ака 1970 – 1972-жиллири Примор өлкисиниң Уссурийск шәһиридә өтәп кәлгән екән. Униң һәрбий билетини қараветип, «һәрбий вә сәясий тәйярлиқниң әлачиси», «БПМ командириниң орунбасари» дегән йезиқларға көзүм чүшти.

– 1979-жили йәнә һәрбий хизмәткә чақиртилдим, – деди у мениң һәрбий билеттики йезиқларни көздин кәчүрүватқинимни байқап. – Бәзидә буниңға әйнә шу «әлачи солдат» болғиним сәвәп болдимекин дәпму ойлаймән. 1979-жили Алмутидики Октябрь наһийәлик һәрбий комиссариатида «77 800» һәрбий полки қурулған екән. Бу илгири «һәрбий сир» болған билән һазир барлиқ йәрдә очуқ ейтиливатидиғу. Мени бир кечидә шу полкниң қатариға қобул қилди. Декабрь ейиниң ахирида Алмутида поездға олтардуқ. Поезда нәгә маңғинимиз тоғрисида пичирпичир парақлар болғини билән ениғини һечким билмәйду. Термез шәһиригә кәлгәндә Авғанстанға маңғанлиғимиз мәлум болди. 25-декабрь күни бизни Қундуз шәһиригә елип кәлди. Дәсләпки күни өзимизни худди циркқа кирип қалғандәк һис қилдуқ: биз уларниң «тәртивини» күзәт қилдуқ. Йәрлик адәмләр билән сөзлишишкә, уларға оқ етишқа рухсәт йоқ. Күндүзи шәһәрдә, кечиси таққа чиқип кетимиз. Дәсләпки күнлири иссиқ тамақ йегәндәк қилдуқ. Кейин уму йоқ болди. Ядимда қалғини, 3-январьдин башлап 17-январьғичә «қаттиқ-қуруқ» нәрсиләр билән қосақ тойдуруп жүрдуқ. Сусиз қалған күнләрму болди. Бир күни бизниң колонна тағ даванидин өтүветип, душмән оқиниң астида қалдуқ. Кейин асманда бәш самолет пәйда болдидә, тағни дүшмәнләрдин бир күр «тазилавәтти». Бизгә йол ечилди. Болупму кәч киргәндә әнсизчилик башлинатти. «Қаяқтин етиветидекин», дегән әндишидә жүрисән. 35 күнни уйқисиз өткүздуқ. Ухлисақ, йәнә шу өлтүрүветәмдекин дәп қорқимиз. Бир айда төрт сәпдишимиздин айрилдуқ. Һәммиси дүшмәнләрниң оқидин қаза болди.

Бизгә оттуз үч күн болғанда орнимизға башқа солдатлар кәлди. Бәхиткә қарши, мениң орнумға оператор-наводчик дәрһал кәлмиди. Уни икки күн күттуқ. 24 саатни қандақ өткүзгинимни пәқәт өзәмла билимән. Аиләмни, бири төрт, бири бәш яшта қалған оғуллирим Диас билән Сухрабни ойлаймән. Икки күндин кейин мениң «мәсиләм» иҗабий һәл болди. Ахири теч-аман чегаридин өтүп кәттим.

Муңдаш ака билән рәпиқиси Турсунай һәдә иккиси униңдин кейин Насиба исимлиқ қиз сөйүпту. Улар җәмийитимизниң һәрхил саһалирида ишләйду. Йәттә нәвриси бар. Нәвриләрниң чоңи Әмиршаһ алий оқуш орнини тамамлаш алдида туриду. Һәр жили 15-февраль күни балилар билән нәвриләр чоң өйдә баш қошуп, дадисини мәйрими билән тәбрикләйду. Бу қетимму шундақ болди.

...Ата авған уруши һәққидә ейтип, балиларниң жүригини можуғиси кәлмәйду. У, адәттикидәк, өзиниң һәзил-чақчақлири билән уларниң кәйпиятини көтириду.

Жасарәт мәңгү унтулмайду

Яркәнтлик бәйнәлмиләл-жәңчиләр.

Гөһәрбүви ИСМАЙИЛҖАНОВА, «Уйғур авази»

Авған урушиға Яркәнт тәвәсидин 98 жәңчи қатнишип, уларниң сәккизи урушта қаза болди. Иккиси жәң мәйданлиридә алған жараһәтлириниң ақивитидин жутиға келип вапат болди.

Авған уруши қатнашчилириға бағишланған мәрасим, адәттикидәк, Улуқ Вәтән уруши билән Авғанстанда қурван болғанлар хатирисигә орнитилған ядикарлиқларға гүлчәмбәрләрни қоюштин башланди.

Шуниңдин кейин бу мәрасим Яркәнт шәһиридики 6-оттура мәктәптә «Жасарәт мәңгү унтулмайду» мавзусидики учришиш билән давамлашти.

Мәктәп фойесиға Авғанстан йеридә бәйнәлмиләллик борчини өтәп қайтқан жутдашлиримиз билән шу жәңләрдә вапат болған Ербосын Көнчибаев, Ярмәһәмәт Әлиев, Евгений Куликов, Шыңғыс Сәтқалиевниң қәһриманлиғи һәққидә мәлуматлар бар плакатлар илинди.

Учришишта сөзгә чиққан Панфилов наһийәлик һакимийити Ички сәясәт бөлүминиң башлиғи Марат Илипов, Яркәнт шәһириниң һакими Ермек Нурахметов, Панфилов наһийәлик Авғанстан уруши ветеранлири кеңишиниң рәиси Талғат Теткусизов, Вәтән алдидики борчини шәрәп билән өтәп қайтқан жәңчиләргә һөрмәт билдүрүп, уларниң әрлигиниң һечқачан унтулмайдиғанлиғини тилға алди.

Тәкитләш керәкки, учришиш давамида оқуғучилар жәңчиләр һаятидин сөһбилик көрүнүшләрни көрситип, вәтәнпәрвәрлик мавзусиға йезилған шеирларни ипадилик оқуди. Униң ахири «Пограничные сердца» ансамбли билән мәзкүр мәктәпниң сәнъәт һәвәскарлириниң концертиға улашти.

Панфилов наһийәси. Жумағази БЕЙСЕБЕК чүшәргән сүрәт.

Қаратуруқ – улуқ жай, билсәң...

Бир топ қаратуруқлуқлар: Һ.Баратов (оңдин солға), Д.Мәсимов, А.Мәңсүров, Һ.Манапов (60-жиллири чүширилгән сүрәт).

(Ахири. Беши өткән санда).

Жуқарқи Қаратуруқ билән Ипәк йоли арилиғида қол күчи билән канал қезип, уни Лаварсаз, Қорам өстиңигә қошуп, сүйини Бекәткә, чоң йолниң төвинидики терилғулуқ етизлиқлириға апирип, айиғини Қарису билән Или дәриясиға қошиду. Әйнә шу мәлә ичидики өстәңләрниң бири Үчинчидин, иккинчиси Һашир Розиевларниң, үчинчиси Һашим Исмайиловларниң һойлиси алдидин өтидиған. Бүгүнки күнлүктә бу үч өстәң тинип, ерик қелипиға кирип қалди. Аңлишимчә, бийил һөкүмәт тәрәптин бираз ахча бөлүнүпту. Демәк, келәчәктә у өстәңләрниң орниға нормал кәңликтики лоток қоюлуп, су йәнила төвәндики терулғулуқларға әлвәк ақидиған охшайду.

Жуқарқи Қаратуруқ мәлиси терилғулуқ мәйданлиридин 7 – 10 километр жуқурида, тағ бағрида қалғачқа, ашлиқни у яққа тошуш қийинға чүшиду. Ақивәттә деханлар Ипәк йоли бойидики үч дәңниң әтрапиға келип, орунлишишқа башлайду. «Йеңи дехан» колхозиниң 1-2-бригадилирини тәшкил қилған ақсулуқлар билән тоққузтаралиқлар Һәмра, Әһәт деңиниң әтрапиға (Бекәткә), 3-бригадини тәшкил қилған чапчаллиқлар шәриқтики Иминниң деңигә (һазирқи «Достлуқ» мәлиси) әтрапиға олишип, жай селип, мәлә куриду. Бекәтни «Иккинчи май», Үчинчини «Үчинчи май», Ачисайни «Биринчи май» дегән сөзләр билән йеңичә ипадиләп, төвәнки, Ипәк йоли бойидики бүгүнки Қаратуруқ мәлисиниң һулини куриду. Деханлиқ Исмайил Тохсунов рәис болған жиллири мәлиниң әтрапи, ичигә мевилик дәлдәрәқләр тикилип, йешилзарлиққа айландурулиду. Йеңи, қол күчи билән қезилған өстәңниң төвинигә икки гектарлиқ алмилиқ бағ бәрпа қилиду. Уни Насир бовай билән Селимхан момай күзитиду. Әпсус, у бағлар конирап, орнида һазир Қаратуруқниң келәчиги болған яш аилиләр яшимақта. Абдулла Тайиров рәислик қилған жиллири колхоз ашлиғиниң һесавиға Каракемирдин үч еғизлиқ яғач өй сетивелинип, йезидики һазирқи Авут Саттаровқа орнитилған һәйкәлниң йениға башланғуч мәктәп селиниду. Мундақ башланғуч мәктәп Үчинчигиму селиниду. Әнди Үчинчи билән Бекәт балилириға тәң ортақ болуш үчүн он жиллиқ оттура мәктәпни икки мәлиниң оттурисиға салиду. Уни биз шу заманларда – атмишинчи, йәтмишинчи жиллири – «Үч батур» дәп атишаттуқ. Һәм оттура мәктәпни шу арилиқта тамамлидуқ. Авут Саттаров намидики 960 орунлуқ йеңи мәктәп болса, совхоз дәвридә селинған. Униңда жут балилири үч тилда – қазақ, рус, уйғур тиллирида билим алмақта. Бир әпсуслинидиған йери, вақит өткәнсири уйғур синиплириниң сани кәскин қисқирап, бир синипқа он балини аран жиғидиған дәрижигә келип қалдуқ. Нәтижидә уйғур миллитигә мунасивәтлик гайи бир әҗайип хасийәтлик хисләтләр йоқаш ховупи алдида турмақта. Мәлидә йәнә 300 орунлуқ мәктәп-интернатму можут еди. У йәрдә наһийә әмгәкчилириниң, асасән, мал қишлақлирида жүргән чопанларниң, аиләвий шараити начар аилиләрниң балилири туруп, билим алатти.

Яғачтин селинған башланғуч мәктәп бузулуп, униң жуқурисиға 600 орунлуқ Мәдәнийәт өйи селинғанда (һазир у «Варис» кафеси), йеза турғунлириниң хошаллиғида чәк болмиди. Униң әтрапини заманивий тут дәриғи билән безәп, парққа айландурушта тәҗрибилик агроном, Челәк наһийәси бойичә йеза егилиги ишлириниң академиги Варис Абдуллаев билән мәлидә «бизниң Мичурин» дәп нам алған Аруп Мәмәтәлиевниң әмгиги зор еди. Варис Абдуллаевниң тәшәббуси билән бүгүнки Қаратуруқ йезисиниң ичигә вә севооборотқа мевилик һәм мәнзирилик дәрәқләр олтарғузулди. Иккиси паркниң қақ оттурисиға үзүм тикип, бараңлиқ бәрпа қилди. Көчәтни болса һәрбир йеза турғуни бағлиридин елип кәлди, йәтмигинини сетивалди. Қисқа вақитниң ичидә астиға парникниң қара тописи төкүлгән үзүм көкирип, мевә берип, язичә өткән-кәчкәнләрниң, қери билән яшларниң мәдәнийәтлик дәм елиш орниға айланди. Уларниң, пәқәт уларниңла әмәс, мошу мақалида исми атилип, аталмай қалғанлири һәққидиму дастан, китап язса әрзийду. Бу қийинчилиқ жиллири Әңгә Намәтов, Исқақ Исқақов, Абдусаттар Исқақов, Әһәтбақи Семәтов, Самсақ Саттаров, Мәшик Досымбаев, Розахун Баратов, Һашим вә Һосман Исламбақиевлар, Абдужелил Баратов, Тохтахун Семәтов, Һасан вә Һүсән Саттаровлар, Хәйридин Манапов, Низамдун Манапов, Һашир Розиев, Исқақсопи Пәрһатов, Тохтахун, Тайир, Бәшир, Илишир Мурадилов, Савут Тохтиев, Әйса Һошуров, Маһмут Самиев, Хәйрулла Розиев, Насир Султанов, Сәдвақас Гүлмәтов, Иләквәр Розибақиев, Өмәр Ниязов, Қәмирдин Илиев, Веләм Ғәниев, Маматай Сәрсенбаев, Баймурәли Спатылғазиев, аяллардин Селимхан Һошурова, Мәрийәм Зикирьярова, Нурлан Сейирманова, Турахан Семәтова, Зиванәм Сәйпуллаева, Турсунхан Жанаева, Мирәмзахан Семәтова, Тохтихан Исламбақиева, Һашихан Семәтова, Асихан Семәтова, Зивансахан Саттарова, Бүвиһажирәм Олбариева, Жансахан Жанбақиева, Патәм Манапова, Һурлихан Тохтиева қатарлиқ инсанлар – Қаратуруқ жутиниң тарихи, бүгүни вә әтиси. Уларниң унтулған исимлирини тикләш – бүгүнки нәврә, әврә, чәврилириниң қәрзи һәм пәрзи. Улуқ Вәтән уруши башлинип, аяқлашқичә әйнә мошу жуқуридики йеши, қерилиқ йәткән кишиләр йезиниң жапасини тартип, әвладиниң аман келишини тиләп яшиди. Уларниң исмини унтушқа һәққимиз йоқ, қилған ишлирини көрмәслик – хиянәт. Улар бәрпа қилғанни сақлап келиш – бизниң пәрзәнтлик борчимиздур.

Урушқа Қаратуруқтин 240 адәм қатнишип, гайилирила, мәйдилирини орден, медальлар қаплиған ака-ука Савут, Һезим Исқақов, разведчик Авут Саттаров, учқуч Рустәм Саттаров, радист Қурван Жанбақиев, Әбәйдуллам, Исидуллам вә Авакри Семәтовлар, Зәйнавдун Баратов, Мөһидин Иминов, Исрапул Гивуллаев, Хәйруллам Һәмраев, Өмәр Дәргушев, Үсәнбәк Давутқулов, Давут Тоқамов, Сағындық Есжанов, Жамал Жүнисов, Ярмуһәмәт Зикрияров, Һашим вә Һашир Манаповлар, Абдул Ахмоллаев, Хәрдин Манапов, Пәйзулла Турсунов, Абдукерим Желилов, Қурван вә Бәра Сәлимовлар, Әзим Рәһимов, Һемит вә Лохмән Надировлар, Виктор Никитин, Мария Никитина, Абдулла, Һашир, Азат, Исмайил, Һосман вә Шерип Розиевлар, Қияс Ниязов, Турсун Йүсүпов, Мәһәмәт Самсақов, Абдуразақ Савутов, Нуруллам Сейитов, Хәйруллам Розиев, Тудәк Анайәтов, Закир Намәтов, Мөмүн Тайиров, Насир Талипов, Абылда Тутыбаев, Абдуқадир Савутов, Оразали Тлеужанов, Давут, Турсун вә Мәтрози Йүсүповлар, Қасим Исламбақиев, Исрапул Саматов, артиллерист Турсун Рузиев аман қайтти. Турсун Мыңбаев икки қолидин айрилип кәлсиму, совхозда бухгалтер болуп, өмриниң ахириғичә ишлиди. Мөрдүн Азнибақиевқа операция қилиш хәтәрлик болғачқа, у жүригиниң йенида икки оқни сақлап жүрүп, чарәк әсир колхозниң оқитини қилди. Ахир, қан түкирип жүрүп, вапат болди. Мошуниң өзи қәһриманлиқ әмәсму!? Ақберген Атағуловму оң қолидин яридар болғини билән иккинчи сол қолини билигидин көтирип, тахтиға жүмлиләрни язғинида, хетиниң чирайлиқлиғиға һәйран қалаттуқ. Мәтғази муәллимни һәммимиз «Сталин» дәттуқ. Һәқиқәтәнму униң мүҗәзиму, чирайиму, һәрикәтлириму «хәлиқ атисиға» бәкму охшап кетәтти. 1943-жили Сталинград шәһиридики вәйранчилиқни әслигә кәлтүрүшкә қазақстанлиқ 88 комсомол қизниң қатарида 16 яшлиқ Гүлшәм Исрайиловаму болди. Арқа сәптә қалған Маһмут Зәйнавдинов, Режәп Баратов, Мәсим Разиев, Қанарбек Давутқулов, Турсун Тохтиев, Раһиләм Самсақова, Иминхан Желилова, Мәрийәм Зикирьярова, Чимән Садирова, Иззәт Қадирова, Турахан Мәхпирова, Патәм Манапова, Шәрхан Семәтова, Турсунбүви Һәмраева, Тиллахан Тоқамова, Патәм Тохтиева нормилирини икки, үч һәссә ашуруп орунлайду.

Мәйдандин қайтип кәлмигәнләр қатариға Бешир, Елишир, Савут, Шерип вә Турсун Мурадиловлар, Һаким вә Шакир Қурбановлар, Мухпул, Һетахун вә Зунун Қавашевлар, Иврайим Һәмраев, Абдурахман Исламбақиев, Шамжан вә Ислам Әзизовлар, Исмайил Мәмәталиев, Қурван Бақиев, Рәхим вә Дана Зәйналовлар, Шерипидин вә Һебибуллам Манаповлар, Қабикен Асқанбаев, Кушан Алдабергенов, Зиявдун Аметов, Мөмүн Анайәтов, Тейип Садиев, Абдумежит вә Мамут Адиловлар, Исрайил Зәйнамов, Тамаша Асланов, Жанали Асылбеков, Турған Гайитов, Қурван Рәхманов, Өмәр вә Һезим Султановлар, Ахмолла Мәхсүтов, Әршидин Саттаров, Бокат Жанпеисов, Балапан вә Сапархан Жанаевлар, Идайәт, Ғази, Қурван Наманов, Сейсенбай Жанпеисов, Алипбек Жауншиев, Зунун Желилов, Милаз Зандаров, Қасим вә Әхмәт Зулияровлар, Авут Исақов, Абдурешит Исқақов, Рустәм Илиясов, Үсәнбәк, Рәхмидин вә Барат Илиевлар, Һетахун Турсунов, Зордун Қәмирдинов, Мухаметжан Қараласов, Акехан Қоқымбаев, Акехан Көкембаев, Авут Семәтов, Өмәр Абдуллаев, Авут вә Закир Тоқамовлар, Абдурешит Исқақов, Исқақсопи Пәрһатов, Амирхан Керимқулов, Зунун Садиқов, Арипан Қаңқабаев, Мейиржан Көшеков, Аруп Мәрүпов, Исрайил вә Нурахун Розиевлар, Зайит, Авакри, Зунун, Зикрияр, Сулайман Тохтиев, Шавдун, Абдужелил, Зунун вә Шерип Баратовлар, Абдрим вә Иждадун Илахуновлар, Хелил Ошамов, Турдахун Үсәнов, Абдумежит, Өмәр вә Әнвәр Сақиевлар, Якуп Имирбақиев, Нәсирдин Жанбақиев, Дүйсенбай вә Изман Бертаевлар, Молдабек Маңғытаев, Давут Мусаев, Абдулла Мустафаев, Сулайман Ноғайбаев, Турсун Нахшамов, Литжан Нурбаков, Абитжан вә Алин Өмәровлар, Асим Розиев, Аускен Сәдвақасов, Авут Самиев, Исрайил Самаров, Коғанбай Сембаев, Сразан Сирманов, Матан Хизиров, Махамет вә Хамдан Хуршидовлар, Иврайим, Насибулла вә Әбәйдуллам Һошуровлар, Керим Йәһияров, Қали Тутибаев, Алим Жауншиев, Исрайил Семәтов, Иврайим Қасимов, Олхәри Олбариев вә башқилар йезилди. Булар наһәқтин-наһәқ өлтүрүлгәнләр қатариға киргәнләр. Уларниңму исмини унтуш биз, келәчәк әвлатқа, кәчүргисиз әһвалдур.

Уруштин кейин «Йеңи Дехан» колхози йәнила йеңи йәрләрни өзләштүрүшкә киришти. Хаман, фермилардики ишни механикилаштуруш үчүн элект энергияси керәк болди. 1949-жили егиликләр бирлишип, Лавар өстиңигә электр станциясини селиш қарар қилиниду. Бу иш МТСниң шу чағдики мудири Мөмүн Турғановқа жүклиниду. Қурулуш ишлири болса, МТСниң инженер-механиги Турсун Тохтиевқа тапшурулиду. Т.Тохтиев оттузинчи жиллири тракторист-лар курсини тамамлиғандин кейин тракторда ишләш билән биллә оқушини давам қилиду. 1935-жили Талдиқорғандики механикларни тәйярлаш училищесини тамамлайду. Ишләп жүрүп, кәшпиятчилиқ билән шуғуллиниду. Дәсләп қой чөмүлдүридиған орунларни механикилаштуриду. Кейин чөп басидиған, кәндир олтарғузидиған жәриянларниму механикилаштуруп, наһийә бойичә кәшпиятчи атилиду. Тракторниң «ичи-қарнини» чугуветип, қайтидин жиғишниму дәсләп Турсун Тохтиев тәҗрибидин өткүзиду. Униңдин тәрбийә алған Һаким Мәмәталиев, Аблетип Баратов кейин МТСта механик болуп ишләйду. Көпқирлиқ кәсип егиси Һашим Исмайилов, бригадир Зәйнуллам Абдуллин, Ярмуһәмәт Зикирьяров билән бирликтә Лаварда электр станциясиниң қурулушиға баштин-аяқ қатнишип, икки айниң ичидә пайдилинишқа бериду. Мундақ электр станцияси башқа егиликләрдә болмиған. Бу станциядин дәсләп столб орнитип, Қаратуруққа сим тартқан монтерлар жут жигитлири Андасбай Исмайилов билән Һәмра Имирбақиев болған. У заманларда өз йезисиниң электр станциясиниң болуши көплигән жәриянларни механикилаштурушқа елип кәлгән вә униңға зар болуватқан егиликләр наһийә бойичә көпләп санилатти. Электр тармиғи мәркәзләштүрүлүп, Ишиктә шәһиридин тартилғичә мәлә турғунлири Лаварсазниң электр йоруғидин пайдиланди. Униңға биз гувачи.

1952 – 1956-жиллири Қаратуруқтики «Йеңи Дехан» колхозиға Лавардики Калинин, Подсталин колхозлири қошулуп, Калинин намидики колхоз бәрпа болиду. Униңға яш коммунист Авут Саттаров рәис болуп тайинлиниду. Он жилдин кейин бу егиликкә Биринчи май (һазирқи Ачисай) қошулуп, Қаратуруқ тамака совхози вуҗутқа келиду. Йәнила жутниң илтимаси билән совхозға Авут Саттаров мудир болуп сайлиниду. Авут Саттаров һәрхил жуқарқи партия органлиридиму хизмәт қилиду. У оқушқа кәткән жиллири егиликкә бираз жил Һемит Дөләтов, вапатидин кейин болса, Сраждин Разиев, Махмут Абдурахманов билән Марат Һасанов рәһбәрлик қилди. Авут Саттаров қәйәрдә жүрмисун, оқумисун, хизмәт қилмисун, йәнила өз жутиниң чәмбиридин жирақ кетәлмәй, егиликниң паравәнлиги үчүн бар күчини сәрип қилған инсанларниң биридур. У қол күчини көп тәләп қилидиған тамака өстүрүшни механикилаштурушқа, йеза егилиги мутәхәссислирини Россиядә тәйярлап келишкә көп күч чиқарған. Шу заманларда оқуп кәлгән яшлар чеғида һазир һөрмәтлик дәм елишта. Йезини аватлаштуруш, кочиларға неон лампилирини орнитиш, Мәдәнийәт өйи, мәишәт өйи, монча, ағриқхана, икки балилар бағчиси, механикилаштурулған сийир фермиси, МТС, икки заманивий тамака сарийи, китапхана, өйләрни электрләштүрүш вә радиолаштуруш, ашхана, йеңи мәктәп, тикинчилик цехлирини, дуканларни селишни өзиниң пәрзәнтлик борчи дәп һесаплап, арминини әмәлгә ашуриду. Әпсус, у беналар һазир талан-таражда. Сәнъәт билән спортқиму көп көңүл бөлгән. Йеза сәнъәткарлири наһийәлик, вилайәтлик көрүкләргә қатнишип, дайим биринчи орунни егиләп кәлгән. Спортчилар, жүмлидин футбол командиси Челәк наһийәсиниң «Алтун башақ» көчмә кубогини һәр жилила һечкимгә бәрмәй кәлгән. Һечбир йезида йоқ, амма әтигәнлиги саат алтә болмай, мәркизий радио хәвәр бәргичә жут мөтивәри Һашир ака Манапов қаратуруқлуқларни охитип, бүгүнки болидиған йеңиликлар билән тонуштурғач, жутдашлириға йәрлик радиодин ақ йол тиләтти. Мундақ радиотармақ һәтта наһийә даирисидә йоқ болуп, пәқәт қаратуруқтила бар еди. Һәм униң билән биз пәхирлинәттуқ.

Егилик тәрәққияти билән биллә әмгәк илғарлириму көпләп мәйданға чиқти. Алтинбике Бертаева Социалистик Әмгәк Қәһримани, Абдуллам Пәрһатов билән Турсунбүви Һәмраева Ленин ордениниң саһиби аталди. Варис Абдуллаев, Рәхмидин Саттаров, Надирбек Әндиҗанов, Әбилқасим Манасов, Давутжан Ғәнибаев, Абдуқадир Савутов, Маматай Сәрсенбаев, Мухпул Кебиров, Мөмүн Жалалов, Оразбек Алтынбеков, Абдурахман Муңдибаев, Ярмәһәмәт Самиев, Өлкә Әзизова, Мухпул Исламбақиев, Багу Узиев, Талип Имирбақиев, Таҗидин Қасимов, Сәйдул Гүлмәтов, Абдувайит Турдиев, Һәмра Имирбақиев, Һосман Розиев, Сейит Һошуров, Тельман Үсәнов, Исрайил Зайиров, Давут Закиров, Рустәм Баратов, Әбәйдуллам Семәтов, Тейип Разиев, Хәйруллам Һәмраев, Һемит Надиров, Мижит Бақиев, Илахун Гүлиев, Ярмәһәмәт Йүсүпов, Исмайил Жәлилов, Камил Разиев, Шәмшидин Таҗидинов, Нурдун Азнибақиев, Муһидин Ахатов, Сонур Баратов, Иманғази Абиров, Әмирдин вә Меһирдин Азнибақиевлар, Асқанбай Алишев, Зәйнидин вә Шәхи Нурдуновлар, Алим Жанбақиев, Турсун Анайәтов, Имәржан Бақиев, Давут Мәсимов, Абдусалам Әхмәтов, Нурахун Өмәров, Йолдаш Һосманов, Әйса Семәтов, Иминжан Жалалов, Муса Самиков, Абдусалам Абдусаламов, Махмут Зәйнавдинов, Ваһит, Реһимжан вә Иминжан Мурадиловлар, Нури Зикрияров, Өмәр Маликов, Зәйнавдун Баратов, Шамахун Баратов, Бәруллам Сәлимов, Турсун Тохтиев, Аблетип Баратов, Ваким Мәмәталиев, Тиливалди Қадиров, Давут Йүсүпов, Исрапул Қадиров, Мәсүт Пәрһатов, Турди Һошуров, Турған Наманов, Низамдун Ғоҗамбәрдиев, Исрайил Қадиров, Мәһәмәт Семәтов, Батур Арзиев, Әркин Зәйнавдинов, Қурван Насиров, Тохтахун Азнибақиев, Өмәржан Бәхтахунов, Азат вә Арслан Олбариевлар, Мәхсим Розиев, Әзим Мәтбақиев, Турған Разиев, Әзим Тохтиев, Имәржан Имирбақиев, Әмрия Хуршидов, Тудахун, Қасим вә Әхмәт Зулияровлар, Таливахун Абдурахманов, Әсми Сәйпуллаев, Жүнисбай Давутқулов, Сәвирдин Манапов, Пантелей Касафиди, Һашим вә Турсун Тоқамовлар, Абдулжан вә Өмәржан Абдурахмановлар кәби ишчи-хизмәтчи-деханлар, Зиванәм Сәйпуллаева, Һурийәт Гайитова, Нурқиз Абдуллаева, Чолпан Разиева, Гүли Розиева, Иззәт Қадирова, Йеңиз Семәтова, Реһан Надирова, Жимиләм Розиева, Нурқиз Һәмраева, Санийәм Әмәтова, Мәрийәм Олбариева, Шарванәм Һосманова, Җәннәт Мурадилова, Зәйнәп Султанова, Седимқан Иманова, Турахан Мәхпирова, Маһинур Босақова, Җәнәм Турсунова, Рошән Қадирова, Тиллабүви Тоқамова, Турахан Бақиева, Зорәм Иминова, Маһинур Ғожамбәрдиева, Баһар Пәрһатова, Хуршидәм Мәмәталиева, Хамзат Адилова кәби тамака өстүргүчиләр, Нина Аксакалиди, Лена Баратова, Мая Манапова, Рухсәт Йүсүпова, Нина Проскурина кәби тиббий хадимлар, Нақисбек Стамжанов, Жайирбек Өгүзбаев (исми аталмай қалғанлар көп) стахановчи, әмгәк илғарлири атилип, қошумчә әмгәк һәққи билән тәғдирләнди. Уларниң мәйдилиригә орден, медальлар қадалди. Яшлардин Нурәхмәт Ибдиев қомуқонақ өстүрүштә илғарлар сепидин орун алди. Замандин Баратов, Бүвимәрийәм Закирова, Турған Разиев, Гүлбаһар Һәмраева, Светлана Разиева, Сәнәм Тохтахунова, Әйнидин Манапов охшаш яшларни зор ишларға җәлип қилишта алдинқи сәптин көрүнди. Һашим Садиров тамакидин мол һосул алғини үчүн курултайларға делегат болуп сайланди. Бригада әзалири Алимжан Самиев, Фируза Әзизова, Гүлвирәм Нуриева, Җәннәт Нуриева стахановчилар қатариға йезилди. Пидакаранә әмгиги билән көрүнгән ахирқи яшлиримизму һазир һөрмәтлик дәм елишта.

Бу қисқа өмүрдә тарихимизда болуватқан вақиәләр тәкрарлинип туридиған охшайду. Бай вә кәмбәғәлгә бөлүнгән шу заманларда бөлүп берилгән өлчүк йәрлиригә кечә-күндүз ишләп, тапқинини байниң қәрзигә бериветип яки болмиса йерини қәриз һесавиға байға өткүзүветип, йәнила ачялиңач қалған деханлар җан бекиш койида иш издәп, Талғир, Алмута тәрәпләргә кәткән екән. 1881 – 1883-жиллири йеңидин бәрпа болуватқан Қорам болуслуғиниң, жүмлидин Қаратуруқтин 300 аилиниң 169 шәһәр әтрапиға әйнә шу сәвәптин орунлашқан дейишиду. Бир қизиқ йери, ата-бовимиз бизниң паравәнчилигимизни ойлап, өстәңләрни чепип, етизларға су чиқирип, терилғу мәйданлирини бәрпа қилип: «Мана, әнди паравән яша» дәп тапшуруп кәткәнниң өзидә бу жүрүшләр бүгүнки күнләрдиму давам қиливатиду. Әлвәттә, бу һаят тәливи. Илгириму болған, һазирму давамлишидиғини турған гәп. Йошуридиғини йоқки, сәясәт өзгирип, хусусийлаштуруш кәң овҗ алған заманда ата-бовилиримиз биләк күчи билән кәтмән чепип, маңлай тәри һесавиға бәрпа болған Қаратуруқниң йәрлири, салған имарәтлири пай һесавиға йеза турғунлириға, қисқиси, әвладиға бөлүп берилгән. Амма, пән-техника тәрәққий әткән заман болсиму, бу күнләрдә етизлиқларға пәрвиш ишлирини жүргүзүшкә һәркимниң күчи йәтмәй, көплигән терилғулуқ йәрләрни қарияғач билән жигдә, йолниң төвинидики сазлиқ участкиларни қомуч билән чөп бесип ятиду. Әң болмиғанда, явайи чиққан әшу чөпни болсиму чепип, жиғиштурувелиш үчүн техникиси барларни җәлип қилсаң, жиғилған чөп янар мейи билән әмгәк һәққигила кетип, йәр егисигә һәтта селиқ төләшкә йәтмәйдекән.

Бүгүнки күнлүктә Қазақстан һөкүмити йеза егилиги үчүн молжаланған йәрләрниң сүпитини бәлгүләш йолида аһалилиқ пунктларниң әтрапидики отлақларниң әһвалини ениқлаш ишлирини җиддий қолға алди. Бу иш бәш жил давамида жүргүзүлиду. Мошу вақит ичидә йеза егилиги йәрлирини үнүмлүк пайдилинишниң, иҗаригә бериш мәсилилириниң йеңи нормилири билән қаидилири, униңға қошумчилар ишлиниду. Йеза егилиги мәһсулатини ишләпчиқириш үчүн йәрни иҗаригә алғучиға төвәндики шәртләр қойилиду.

Биринчидин, униң бизнес-плани – қанчилик көләмдә қәйәргә немә терип, немә өстүридиғанниң агротехникилиқ йол-йоруқлири ипадиләнгән шәрт-нормилири, нәччә адәм күчи сәрип қилинидиған технологиялик җәриянлар ениқ көрситилиши шәрт. Иккинчидин, йәр берилгәндин кейин бәш жил давамида һәр жили мониторинг жүргүзүлидиған болиду. Мундақ әтрап муһитниң топа-өсүмлүк қурулуминиң өзгирип турушини дайим назарәт қилип туруш иши мошу кәмгичә планлиқ асаста жүргүзүлмигән еди. Әндики мәхсәт шуниңдин ибарәтки, қанун бойичә бәш жил ичидә икки жил йәргә ишлимигән тәғдирдә йәр дөләт һесавиға қайтурулиду.

Бир чағларда һәммә җәһәттин тәрәққий әткән егиликләр чечилип ятқини биз үчүн сир әмәс. Гайи йәрләрдә әһвални түзәш йолида ишлар қолға елинсиму, «Ялғуз атниң чеңи чиқмас...» дегинидәк болуватиду. Мундақ шараитта қолда бар техника, йәрләрни әқилгә мувапиқ бирләштүрүп, мустәһкәм бир егилик болуп ишлисәк болмасмеди? Әгәр мошундақ пәзиләтлик ишни башлап, күч чиқарсақ, бир әсирдин ошуқ вақит паравәнлик үчүн күрәшкән ата-бовилиримизниң роһлири хуш болуп, әвладини йеңи утуқларға дәвәт қилиши турған гәп әмәсму? Өзимизниң буғдийи, қомуқонақ, арпа, сулу, почиғи болса ненимиз бар, мәишәт орунлири болса әңнимиз пүтүн, әң есили келәчәк әвлат балилиримизниң иш билән тәминлинишигә зәмин яритилар еди. Әсли, йезидин шәһәргә озуқ-түлүк, нан мәһсулатлири тошулуши керәкти, һазир, әксичә, шәһәрдин нанни йезиға тошуватимиз. Өзимизниң беғида өсидиған лаза, помидор, тәрхәмәк, қисқиси, көктатниң һәммисини Алмутидики «дүң базардин» сетивелишқа адәтлинип, йәргә ишләштин қалдуқ. Мана қараңлара, бир әсирдин ошуқ вақит ичидә чоң бир мәлини қурған, тәр төкүп, биләк күчини сәрип қилған атилиримизниң әвлади йоқ әмәс. Һәммисини толуқ атимиғанниң өзидә Һашир Розиев, Авут Саттаров, Варис Абдуллаев, Сонур, Абдумежит Баратов, Таҗидин Қасимов, Турсун Тохтиевларниң әвлади – оғуллири алий билимлик йеза егилиги ишләпчиқиришиниң мутәхәссислири. Мән билидиған Абдурсул Надиров, Ғенахун Исламбақиев, Һашим Садиров, Илшат Һосманов бир чағларда наһийәниң башқуруш органлирида әмгәк қилған. Тәҗрибиси мол инсанлар. Разиев, Исламбақиев, Ремкулов, Үсәнов, Розиев, Семәтов, Мурадилов, Мәмәталиев, Тоқамов, Зулияров, Закиров, Һошуров вә башқиму исми аталмиған жутдашлиримизниң әвлади – балилирила әмәс, нәврилири бүгүнки күнлүктә мошу ишларниң бешида туралайдиған алий билимлик мутәхәссисләр. Немишкә турмасқа? Билим, әқил йетәрлик. Йәтмәйдиғини –хаһиш. Бир хошал боларлиқ һадисә, һазир Қаратуруқ йезисида кичик-кичик шәхсий тиҗарәтләр көпийиватиду. Униңға йол бойида сода орунлири, ашхана, техника җөндәш мәркәзлириниң ечилиши дәлил. Мошу йеқинда «Достлуқ» мәлисидики ташлинип кәткән дуканни кафе қилип ясапту» дегән хәвәрни аңлап, берип көрдүм. Әҗайип чирайлиқ бопту. Йерим жил илгири у бомба чүшкән имарәтни әслитәтти, һазир йеза һөснигә һөсүн қошуп туриду. Әнди уни ясап, пайдилинишқа ким күч чиқарди десәңлар, өзимизниң жутдиши, уссулчи, һели мәрһум Бүвинур Семәтова билән ишләмчан дехан Әхмәт Сонуровниң тиҗарәт билән шуғуллинип жүргән оғуллири екән. Мундақ тиҗарәтчи жигит, қизлиримиз азму? Бирла мисални әсләп кетәйли. Буниңдин чарәк әсир илгири, Қаратуруқ йезисида мечит селиш ишини Таҗидин бовайниң әвлади қолға еливеди, бир йәндин қол чиқириши, жутларниң ярдими түпәйли арман әмәлгә ешип, һазир мечит хәлиқ хизмитидә. Йезиниң һөснигә һөсүн қошуп туриду. Таҗидин бовайниң һазир Алмутида яшаватқан кәнҗә оғли Бурхан Таҗидинов җәнубий пайтәхтниң Әвезов наһийәлик Уйғур этномәдәнийәт мәркизиниң рәиси вәзиписини атқуруп, көзгә көрүнәрлик ишларни атқуруп кәлмәктә. Мошу йәрдә мән Таҗидин бовайниң кимлигини тонуштуруп өтәй. «У ғоҗа әвладидин. Қасимхан ғоҗиниң оғли. Буғралиқларни Жуқарқи Қаратуруққа башлап чиққан Мәмәттохти йүз бегиниң қизи Кәнҗихандан туғулған. Әхмәт Сонуровниңму бир учи йүзбегиниң әвладиға улашқан», дәйду жут мөтивәри Тохтахун ака Исламбақиев өтмүшни әсләп.

Аңлидиңларғу? Буниңдин 135 жил илгири мәлиниң бәрпа болушини қолға кәлтүргән Мәмәттохти йүзбегиниң әвлади бар екәнғу? Өткән жили Варис Абдуллаевниң оғли Майдин Абдуллаев йеза йәрлирини кооперативлаштуруш мәсилисини көтирип, шәһәрдин алим, мутәхәссисләрни тәклип қилип, жиғин өткүзгини хелимизниң ядида. Физика-математика пәнлириниң доктори, йәр академиги Кәрим ака Худайбәрдиевниң өзи келип, «бүгүнки мону бош ятқан йәрләр ағриққа дучар болған. Уни давалишимиз керәк. Давалимисақ, әмгигимиз бекарға кетиду», дәп қахшиған. Амма бу гәпкә һечқайсимиз етивар бәрмидуқ. Аңлишимчә, өлүп кәткән ата-аниларниң намиға йезилған йәрләр техичила һөҗҗәтсиз турғидәк? Бош йәрләр йәнила шу бош бойи қалди... Пәқәт йезидила әмәс, униңдин учум болуп, шәһәр вә башқа жутларда туруватқан һәрбир адәм, жүмлидин аилиниң чоңи өз әвладиниң санини елип, тизимлап, һазирқи можут «Қаратуруқ» җәмийәтлик фондиға бирләшкини тоғримекин? Қолида барлар иттипақлишип, инвестицияни йеза тәрәққиятиға сәрип қилса? Биз, чәттә жүргәнләр, туғулған жутумизда әң болмиғанда мәдәний чарә-тәдбирләрни, спорт оюнлирини өткүзүшкә ярдәм қилсақ, күндин-күнгә азийип кетиватқан уйғур синиплириға балиларни топлашта чүшәндүрүш ишлирини жүргүзүп, өсүватқан яш әвлатни рәғбәтләндүрүшкә ат селишсақ, пайдимиз көпирәк болаттимекин? Елимиз Президенти Нурсултан Әбиш оғли Назарбаевниң «Келәчәккә нишан: мәнивий йеңилиниш» программилиқ көрсәтмисидиму туғулған жутқа мунасивәтлик бизниң алдимизға нәқ мошу мәхсәтләрни қойиватидиғу?

Қаратуруқлуқ Мәшүр Розиев язғучи, җәмийәт әрбаби, Мәрийәм Семәтова, Гүльвира Разиева – Қазақстан хәлиқ артистлири, журналист-язғучилардин Шакир Турдиев, Қурван Җанбақиев, Алимжан Бавдинов, Қасим Исмайилов қатарлиқ қәләм саһиблири йетилди. Роберт Турдиев хәлиқара дәриҗидики әлчиләр қатариға кирди. Алимлар Шеривахун Баратов, Шерип Надиров, Гегель Исқақов, Абит Надиров, Данахун Исламбақиев, Рәхмәтҗан Йүсүпов, тарихчи Марис Баратов илим-пәнни таллап, һәр саһа бойичә өз ишлириниң маһири аталди. Уйғур сәнъитини Реһангүл вә Маһигүл Мәхпирова, Бүвинур Семәтова, Алимҗан Абдуллаев туғ тутуп, Уйғур театри сәһнисидин көрүнди. Даңлиқ хирург Қасим Қадировниң изини бесип Шөһрәт Әхмәтов, Равиль Баратов невролог, Айдин Розахунов чиш дохтури, Бүвипатәм Закирова, Бүвимәрийәм Пәрһатова, Гүлмира Һаширова вә башқилар, кардиолог мутәхәссислигини егиләп, медицина саһасиниң маһирлири болуп йетилди. Әнди Ғазиһаҗимниң йолини тутуп устазлиқ кәспини таллиған яшлиримиз бүгүнки күнлүктә йүздин ашиду. Уйғур хәлқиниң әйнә шундақ даңлиқ адәмлири йетилгән Қаратуруқ жути билән һәрбиримиз һәқлиқ йосунда пәхирлинишимиз керәк.

Авут МӘСИМОВ,
язғучи. Авут

КӘСИПДАШНИ ӘСЛӘП

Һаяти қиран яшта үзүлди

Иврайим БАРАТОВ.“Уйғур авази”

Биз редакциягә бир мәзгилдә кәлдуқ. 1981-жили Азат ака Қурбанов Воронеж дөләт университетиниң журналистика факультетини тамамлап келип, дәрһал мухбир болуп орунлашти. Мән, сәралиқ жигит, корректор болуп ишқа киргинимгә хошал. Аридин көп өтмәйла, у чоң бир бөлүмниң башлиғи болди, мән – мухбир...
Һәр иккилимиз, яш әмәсму, бәс-бәскә селип ишлидуқ, бирақ Азат ака тиним-тапмайдиған, униңға охшиғумиз кәлсиму, язғанлиримиз задила қамлашмайдиған. Әгәр бирәр мақалимизни у махтап қалғидәк болса, худди тағни өрүвәткәндәк, бешимиз көккә йәтәтти.

Бирақ, миң әпсус, Азат ака жигирмә жилдин буян аримизда йоқ: уйғур журналист әһлини һәйран қалдуридиған материаллардин мәһрум болдуқ; хушхой, һәзилчақчиғи билән һәммисиниң көңлини көтиришкә тиришидиған, ақ көңүл, дилкәш инсандин вә дәсләп көргән адимини, униң чоңкичиклигидин қәтъий нәзәр, өзигә мәһлия қиливалидиған меһриван адәмдин бевақит айрилдуқ; қисқиси, рәнҗишни билмәйдиған, көңлигә азар салған адәмгиму яхшилиқ қилиштин қайтмайдиған, «Азатниң аччиғи келип қапту» дегән сөзни һечкимгә аңлатмиған адәмни көрмигинимизгә 20 жил болди.

Мениң бу тәриплишлиримниң һечқандақ ясалма гәп әмәс. Ейтқанлиримниң испати наһайити нурғун. Бирикки мисал кәлтүрәй. Биздә, уйғурларда, адәмләргә ләқәм қоюш адити барғу. Бизму, бәзидә, шундақ чекишип қалаттуқ. Бир күни мән Азат акиға сөздин-сөз чиқип «Сени «туңған қапақ» десәк яришип туриду», дедим. Азат ака дәрһалла: «Биләмсән, дадам — туңған, апам — өзбәк, һә мән болсам, жиң уйғур!» дәп җавап бәрди. Униң бу ейтқанлири һәқиқәт еди. Растимни ейтсам, Азат акиниң ата-анисиниң туңған биләп өзбәккә қанчилик йеқинчилиғиниң барлиғини билмәймән, амма униң өзини «Мән уйғур!» дәп мәйдисигә уруп мәғрурлинидиған милләтпәрвәрлигини һечким инкар қилматти.

1997-жили февраль ейида дадам вапат болди. Редакциядин мениң қайғумға ортақлишип, Ачиноқиға дәсләп йетип кәлгәнлиримниң бири Азат ака болди. Шу жили қиш наһайити қаттиқ болуп, дадам вапат болған күни һава температуриси минус 30 градусни көрситип туратти. Соғни аз дегәндәк, намаз алдида шувурған чиқип, көз ачқузмай қойди. Азат ака болса, һеликәм көз алдимда туриду, тавутни та зәрәткалиққа йәткичә авушмай, көтирип маңди. Кейин, Алмутиға қайтип кәлгәндә, Азат ака хелә заман «Ачиноқа тағ бағридики кичиккинә бир гөзәл йеза екән. Адәмлири жуғач, меһмандост. Бирақ, тәбиитини чүшәнмидим, язлиғи — боран, қишлиғи шувурған тохтимайдиған йәр екән», дәп ейтип жүрди. Униң бу сөзлириниң өзигә хас сәвәвиму бар еди. Азат ака жирақтики жутумға дәсләпки кетим 1983-жили мениң өйлиниш тоюмға барған. Шу күни һечқачан болмиған боран чиқип, электр симлири үзүлүп, кәчки зияпитимиз шам-чирақ йоруғида өтүп, бир өмүр әстә қаларлиқ вақиә болған еди. Һаварайи шундақ болсиму, Азат ака Ачиноқиниң бағлириға, мевә дәрәқлириниң яңза-яңзилиғиға һәйран болуп, жутумиздики даңлиқ бағвән Қасим ака Вәлиевтин «сөһбәт» елишниму унтумиди. «У мақалини язғанда, «Язлиғи — боран, қишлиғи шувурған тохтимайдиған Ачиноқидики бағлар» дәп мавзу қоюмән», дәп маңа һәзилләшкини һеликәм ядимда.

Мону каж тәләйни қараң, мениң хошаллиғимғиму, ғәмкайғумғиму әйнә шундақ ортақ болған, бирәр яхши мақалә язсам махтап, қол учида йезилғанлири болса, сәмимий тәнқитини ейтип устаз болуп жүргән Азат акидин тәсадипи айрилип қаларимни һәдип биләй. 1998-жили 17-февраль күни мән дадамниң жил нәзирини бериш үчүн Ачиноқиға кәттим. Әлвәттә, нәзиргә Азат акиниму тәклип қилдим. У һеч хуштиниң йоқлуғини, яхши болуп қалса, кәйнимдин йетип баридиғанлиғини ейтти. Бирақ ейтқинини икки қилмай орунлайдиған Азат ака кәлмиди. Мән жутумда бир-икки күн туруп қалдим. Ачиноқиға Азат ака әмәс, униң өлүми тоғрилиқ шум хәвәр кәлди. Бир ишинип, бир ишәнмәй шу күнила Алмутиға қайттим. Шум хәвәр раст болуп чиқти. Мурдини Яркәнткә елип кетипту, маңа қәбригә йәттә кәтмән топа ташлашму несип болмиди…

Азат акиниң ижадийити һәққидә гәп қилғанда, униң уйғур журналистикисиға елип киргән йеңилиқлири, заман поһиға хас һәрхил жанрларға қәләм тәврәткәнлиги тоғрилиқ нурғун йезишқа болиду. Буниңға сарғайған гезит түплимилирини варақлаш арқилиқму көз йәткүзүш мүмкин. Әң ечинарлиғи, Азат акиниң чоң бәдиий әсәрләргә тутуш қилишқа башлиған чеғида қолиға алған ишини ахириға чиқиралмай кәткини. Мениң билишимчә, у өзи издәп-тапқан партизан һаким Әйсаев тоғрилиқ һөҗҗәтлик повесть йезивататти. Һазир у повестьниң тәғдири намәлум. Шундақла өзи қатнашқан студентлар қурулуш отряди вә, хаталашмисам, БАМ тоғрилиқ әсәрләргә тутуш қилғинини билимән.

Азат ака һаят болса, бийил 65-баһарини нишанлатти. Униң меһмандостлуқ хислитини яхши билгәчкә, шуни ишәшлик ейтимизки, һәмминиң бешини қошуп, дағдуғилиқ той қилатти. Әпсус, өзиниму, өзгиниму хуш қилидиған у күнләргә йәтмиди. Пәрзәнтлирини әркиләтти, өзи әркиләшкә үлгирәлмиди. Һә, у өмүрдин бәкму әтигән кәтти, һаяти қиран яшта үзүлди.

МИЛЛИЙ ӘНЪӘНИЛИРИМИЗ

Мәшрәп устазлар һөрмитигә беғишланди

Мәшрәптики муңлуқ сазлар.

Қазақстан Президенти Н.Ә. Назарбаевниң “Келәчәккә нишан: мәнивий йеңилиниш” мақалиси асасида көплигән чарә-тәдбирләр өтүватиду. Йеқинда Қорам йезисида устазлар һөрмитигә беғишланған «Қорамлиқ яшлар» мәшриви әйнә шуниң бир испатидур.

Бу мәшрәпкә 230дин ошуқ адәм қатнашти. Уни мәзкүр жутниң баш жигитбеши Қурванҗан Исламов тәбрик сөз билән ечип, дәстиханға дуа-тәгбир қилинди. Андин устазлар һәққидә қисқичә доклад оқулуп, һөҗҗәтлик фильм көрситилди. Мәшрәпкә иштрак қилған риясәтчиләр өткүр чақчақлири билән көпчиликни күлкигә ғәриқ қилған болса, нахша-сазларни ижра қилғучилар жиғилған мәшрәп әһлигә хуш кәйпият беғишлиди.

Мәшрәп давамида сөзгә чиққан Ялқун қарим Норузов көпчиликкә тоғра салам бериш, язғучи-сатирик Шавкәт Нәзәров, Һакимҗан Азнибақиев ана тилимиз, гезит-журнал вә мәктәпләрдә уйғур синиплирини сақлап қелиш һәққидә пикирлири билән ортақлашти.

Мәшрәп ахирида сөзгә чиққан мәшрәп беги Адил Мәсимов қәдәм тәшрип қилған барлиқ меһманларға миннәтдарлиқ билдүрүп, уларни мошу жилниң 31-май күни Қорам йезисида өтидиған “Ату” пажиәсиниң 100 жиллиғиға беғишланған чарә-тәдбиргә тәклип қилди.

Шөһрәт ӘЙСА.

УЧРИШИШ

Шеирийәт шәйдаси мәктәпкә кәлди

Учришиш қатнашқучилири.

Йеқинда Чонҗа йезисидики Илия Бәхтия намидики 3-уйғур оттура мәктивидә Дөләт рәһбириниң «Келәчәккә нишан: мәнивий йеңилиниш» мақалиси асасида, яш шаирә Сабирәм Әнвәрова билән учришиш болуп өтти. Униңға мәзкүр билим дәргаһиниң шагиртлири, устазлар коллективи вә бир топ меһманлар қатнашти.

Учришишта Меймангүл Сетиева йетәкчилигидики 4-«Ө» синипиниң оқуғучилири шаирәниң бирқатар шеирлирини ядқа ейтса, униң ижадийитигә қизиққан оқуғучилар өзлирини қизиқтурған соалларға җавап алди. Әл-Фараби Тохтиев, Шадийәм Әйсажанова, Ирадә Түркистанова, Зарина Аппазова вә Нигара Тельманованиң ядқа ейтқан шеирлири көпчиликтә чоңқур тәсират қалдурди. Шундақла бу чарә-тәдбирдә С.Әнвәрованиң дәсләпки топлими тонуштурулуп, муәллипниң бирқатар монолог һәм балиларға беғишланған шеирлири бойичә оқуғучилар тәрипидин тәйярланған сәһнилик көрүнүш көрситилди. Тәкитләш керәкки, бу күни мәхсус тәйярланған концертлиқ программа учришишни техиму җанландурди.

Учришиш давамида Сабирәм Әнвәроваға мәктәп мәмурийити билән оқуғучиларға вә меһманларға миннәтдарлиғини йәткүзүп, өзиниң шаирә әмәс, пәқәт шеирийәтниң шәйдаси екәнлигини ейтип, «шаирә» дегән намға сазавәр болуш үчүн техи талай әмгәк қилиши керәклигини алаһидә қәйт қилди. Шундақла у учришиш тәшәббускарлири болған устазлар — Венерәм Җәлилова, Гүлвира Мәнсүрова вә Меймангүл Сетиева мәзкүр билим дәргаһида оқуватқан ини-синиллириниң келәчәктә егиз чоққилардин көрүнүшигә тиләкдашлиқ билдүрди.

Ахирида меһманлардин Шәмахун Нурумов, Абдукерим Сәйдуллаев, Үсән Җәлилов вә Рәһимҗан Масақов С.Әнвәрованиң уйғур әдәбиятиға чақниған юлтуз кәби кирип келгәнлигини тәкитләп, униң ижадийитигә утуқ тилиди.

Аблимит МӘРДАНОВ.
Уйғур наһийәси.

Тәбрикләймиз!

Мөдәнгүл Әхмәтҗан қизи ИСМАЙИЛОВА
Алмута шәһири

Исми жисмиға ярашқан достумиз Мөдәнгүл Әхмәтҗан қизи бу күнләрдә өзиниң атмиш яшлиқ тәвәллудини нишанлимақта. Шу мунасивәт билән биз уни чин қәлбимиздин тәбрикләймиз.

Мөдәнгүл оттура мәктәпни тамамлап, Алмутидики кооператив техникумида тәһсил көриду. У һаятиниң мәлум қисмини сода саһасиға беғишлайду. Униңдин кейин шәһәргә келип, башқа саһаларда ишлиди. Достумиз қәйәрдә, қандақ кәсиптә ишлимисун, адәмләр билән чиқишип, пәқәт өзиниң яхши тәрәплири билән көзгә чүшти.

У қериндашлири билән достлириға яр-йөләк болушқа адәтләнгән инсан. Шуңлашқиму униң аримизда орни бөләкчә. Башқиларму униң исмини дайим махтиниш билән тилға алиду. Мөдәнгүл өмүрлүк жүпти Өмәржан иккиси үч пәрзәнт тепип, қатарға қошти. Уларниң алий билим елишиға имканийәт яратти. Һазир балилири җәмийитимизниң һәрхил саһаларида әмгәк қилмақта.

Илаһим, һәрбир атқан таң бу аилигә пәқәт хошаллиқ дәмләрни һәдийә қилғай!

ТӘБРИКЛИГҮЧИЛӘР: «Довун» чай әһли Ризванәм, Халидәм, Гүлжаһан, Пәридәм, Майгүл, Шеринбүви, Гүли, Хумахан, Пәридәм, Мөдәнгүл, Бүвинарәм, Асийәм, Венерәм.

Хумагүл МУТӘЛИПОВА
Шуңқар йезиси, Уйғур наһийәси

Бу күнләрдә һәммимизниң пәхри, көйүмчан һәм меһриван инсан Хумагүл Мутәлипова һаятиниң әллигинчи даваниға көтирилди. Шу мунасивәт билән биз уни чин қәлбимиздин тәбрикләймиз.

Хумагүл өз кәспини чин қәлбидин сөйидиған устаз. У дәсләп Ишиктә шәһиридики педагогика колледжини муваппақийәтлик тамамлап, кейин өз билимини техиму мукәммәллиштүрүш мәхситидә Алмутидики Қизлар педагогика институтида тәһсил көриду. Мана оттуз жилдин буян у бар күч-ғәйритини яш әвлатниң қәлбигә мәрипәт уруғини сепиштәк қийин, амма шәрәплик ишқа сәрип қилип кәлмәктә. У бүгүнки күнгә қәдәр йүзлигән шагиртлирини чоң һаятқа учум қилип, уларниң җәмийәттин мунасип орун тепишиға зәмин яратти.

Хумагүл аилидиму бәхитлик ана, төрт пәрзәнт көрүп, улардин икки нәврә сөйди.

Биз әйнә шундақ адил әмгиги һәм алий инсаний хисләтлири түпәйли көпчиликниң иззәт-еһтирамиға еришкән қәдирданимизға узақ һәм хатирҗәм һаят, аиләвий бәхит вә ишиға муваппақийәтләр тиләймиз.

ТӘБРИКЛИГҮЧИЛӘР: ата-аниси Тельман — Гүли, йолдиши Тиливалди, пәрзәнтлири Наргиза — Таһир, Дилмурат, Султанмурат, Әзизәм, нәврилири Севара вә Назугум, қериндашлири Тейипҗан — Мәмликәт, Асимҗан — Маһирәм, Руслан — Гүлфия, Қасимҗан — Реһангүл, Айдин — Тумагүл.

Әркинҗан ҺОСМАНОВ
Алмута шәһири

Бу күнләрдә Һосмановлар аилисидә қош хошаллиқ. Қәдинас ағинимиз 50, униң кәнҗә қизи Шаһнури 12 яшқа толиду. Биз Һосмановлар аилисини бу қош хошаллиғи билән қизғин тәбрикләймиз. Бизниң оттуз оғулниң мәшривини Әркинҗансиз тәсәввур қилалмаймиз. Чүнки у өзиниң һазирҗаваплиғи вә чақчақлири билән сорунлиримизни қиздуруп кәлмәктә. Һаҗәт йәрдә қошақ тоқуп, шеирларни ядқа оқуйду. Дайим хушхой жүридиған ағинимизни вә қизимизни туғулған күни билән тәбрикләп, тениға саламәтлик тиләймиз. Әркинҗан билән өмүрлүк жүпти Гүлсәнәм иккисиға бир оғул, үч қизиниң һәм нәврилириниң хошаллиғини көрүшкә несип болсун. Шаһнури қизимизниң уйғурниң әқиллик қизлиридин болуп йетилишиға тиләкдашлиқ билдүримиз.

Һашимҗан Арзиев рәһбәрлигидики «Қайрат» мәшрәп әһли.

***

Әркинҗан Уйғур наһийәсиниң Чарин йезисида туғулуп өскән. Уйғурда «туғулған жутуңни унтума» дегән яхши гәп бар. Бизниң жутдишимиз әйнә шуниңға әмәл қилип яшайдиған инсан. Вақит тапсила киндик кени төкүлгән жутиға йетип келиду. Қолидин кәлсә, жутдашлиридин ярдимини айимайду. Шуңлашқиму биз униң исмини дайим махтиниш билән тилға алимиз. Чаринда өтүватқан чоң-кичик мәрасимлар Әркинҗанниң қатнишисиз өтмәйду десәк, ашуруп ейтқанлиқ әмәс.

Гүлсәнәм иккиси үч қиз, бир оғул тәрбийиләп, алдини талалиқ қилди. Қош нәврисиниң сөйүмлүк бова-момилири. Келәчәктә қәдирданлиримизға чәврә көрүшкә несип болсун, демәкчимиз. Һосмановлар аилисигә бәхит вә хатирҗәмлик тиләймиз.

«Чарин» мәшрәп әһли.

САҒЛАМ ҺАЯТ ТӘРИЗИ

Кәспийләрдин қелишмиди

Мәшүр САСИҚОВ,
«Уйғур авази»

Бесағаш йезисида “BEST FLY TAEKWONDO” спорт мәркизиниң ечилғиниға көп болмиди. Шундиму бу йәрдә II дан, қара бәлбағ егиси, мәшиқләндүргүчи Муһәмәт Розиевқа шагирт болған 4 — 12 яшлиқ балилар Шәриқниң йәкмуйәк күрәш түрлириниң бири болған таэквандо бойичә бирқатар мусабиқиләргә қатнишип, алдинқи орунларни егиләватиду. Буниңдин хурсән болған шу яш спортчиларниң ата-анилири йеқинда бизни улар иштрак қилған новәттики шәһәрлик очуқ чемпионатқа тәклип қилди.

Бу мусабиқигә мәркәздин 10 спортчи қатнашти. Дәсләп шәһәрдики кәспий спорт клублирида шуғуллиниватқан таэквандочиларни көрүп, биздә сөз қиливатқан мәркәзниң шагиртлири «уларниң бирәрсини болсиму йеңәрму?» дегән ой пәйда болғини раст. Амма улар мәшиқләндүргүчисиниң һәрбир сөзи билән көрсәтмисигә қулақ селип, бәши — биринчи, үчи — иккинчи вә иккиси — үчинчи орунға қол йәткүзди. Тәкитләш лазимки, бу яш спортчиларниң арисида назук қизларму болди.

Муһәмәт Розиевниң ейтишичә, күрәшниң таэквандо түри олимпиадилиқ спорт түригә киргәнликтин, униң билән пәрзәнтлириниң шуғуллинишни халиғучи ата-анилар нурғун охшайду. Шуңлашқа у өзи шәһәрдә йәнә бир спорт мәркизидә ишләватқанлиғиға қаримай, мошу йезидикиләрниң тәкливимни рәт қилалмапту.

— Шагиртларим һәққидә сөз қилсам, уларниң арисида келәчигидин үмүт күтидиғанлар хелә бар — деди у биз билән болған сөһбәттә. — Демәк, улар билән тинмай ишләш лазим. Амма бу мәркәздә шуғуллиниватқан башқа балиларға диққәт бөлүнмәйду дегәнлик әмәс. Әксичә, мән шу яш гөдәкләргә сағлам һаят тәризи бойичә яшашни үгитиватимән. Һәрхил гаджетларниң қулиға айланған яшлиримизни спортқа җәлип қилиш арқилиқ, уларни бу пайдисиз нәрсиләрдин қутулдуруш биз, чоң әвлат вәкиллириниң, пәрзи дәп билимән. Пурсәттин пайдилинип, бүгүнгә қәдәр, утуққа қол йәткүзватқан шагиртлиримға барлиқ имканийәтләрни яритип, маңа қол-қанат болуватқан ата-аниларға миннәтдарлиғимни билдүримән.

Яш әвлатниң яман илләтләрдин жирақ болушини тилиғән Муһәмәт Розиевни бу кәтимки мусабиқидә шагиртлири билән хатирә үчүн сүрәткә чүширивалдим.

Талғир наһийәси.

М.Розиев шагиртлири билән.

Чәт әлләрдә

АДӘТТИН ТАШҚИ ТИЛӘК

Чеченстан рәһбири Рамзан Қадиров ижтимаий торда Россия президенти Владимир Путинға дөләтни һаятиниң ахириғичә башқурушни тилиди.

Р.Қадиров өзиниң сәһиписидә Чеченстан рәһбири лавазимида болуватқанлиғиниң 11 жиллиғиға бағишланған билдүрүшини елан қилип, Россия президенти Владимир Путинға жумһурийәт үчүн қиливатқан барлиқ ишлири үчүн миннәтдарлиғини изһар қилди.

«Мән президентимизға, алий баш қоманданға, һаятиниң ахириғичә дөләтни башқуруши үчүн узақ өмүр тиләймән. Өз новитидә, биз униңға садиқ хизмәт қилишқа вә алдимизға қоюлған барлиқ вәзипиләрни алий дәриҗидә орунлашқа тәйяр», дәп язиду Р.Қадиров.

Шуни әскә салимизки, 2014-жилниң ноябрь ейида Россия президенти Владимир Путин тәхттә өмүрлүк олтириш нийитидә әмәс екәнлиги һәққидә билдүргән еди.

ӘНДИ ЧИҚИМНИ ҺЕСАПЛАВАТИДУ

Хәлиқара коалицияниң, пидаийларниң вә мәмликәт һәрбий структурилириниң «Ислам дөлити» топиға қарши күришиш вақтида Ирақ инфрақурулумиға йәткүзүлгән зиян 45,7 миллиард долларға баһаланди, дәп билдүрди Дуниявий банкниң вә Ирақ һакимийитиниң экспертлири.

Бу рәқәм Қувәйттә Ирақниң «Ислам дөлити» топи үстидин ғалибийәт қазинишидин кейин мәмликәтни қайта тикләш мәсилилиригә беғишлинип өткән конференциядә елан қилинди. Униңға инвесторлар – хәлиқара коалициягә әза әлләрниң экспертлири вә дипломатлар иштрак қилди. Тартқан зиян ичигә мәмликәтниң шималида вә ғәрбидә бузулған турушлуқ өйләрни, мәктәпләрни, электростанцияләрни вә башқиму гражданлиқ объектларни әслигә кәлтүрүш киргән.

ҚАТИЛ ҚАМАҚҚА ЕЛИНДИ

Қирғизстан мәхсус хизмәтлири Сириядин қайтип келип, жумһурийәт территориясидә террорлуқ һәрикәтләрни әмәлгә ашурмақчи болған қатиллаңкәрни қамаққа алди дәп хәвәр қилиду дөләт миллий бехәтәрлик комитети.

Қамаққа елинған 26 яшлиқ жигит Қирғизстан граждини. У илгири Сириягә берип, қураллиқ лөшкәрләр қатарида Әрәп Жумһурийитиниң һөкүмитигә қарши жәңләргә қатнашти. Вәтинигә қайтиштин илгири у Қирғизстанда террорлуқ һәрикәтләрни әмәлгә ашуруш мәхситидә ирғақәрлик һәрикәтләрни уюштуруш бойичә мәхсус тәйярлиқтин өткән.

ӨЗИНИҢ НАМИДИКИ МУКАПАТ

Таҗикстан президенти Эмомали Рахмон «Милләт лидери – Эмомали Рахмон» намлиқ дөләт мукапитини тәсис қилди. У жумһурийәттә демократияни тәрәққий әткүзүшкә алаһидә үлүш қошқан гражданларға тапшурулиду.

Мәзкүр мукапатниң низамнамисиға мувапиқ у шундақла «җәмийәттә течлиқни вә разимәнликни мустәһкәмләшкә» вә «хәлиқләр оттурисидики достлукни тәрәққий әткүзүшкә» һәссисини қошқан шәхсләргә берилиду. Хәвәр қилинишичә, мукапатни Таҗикстан вә чәт әл гражданлири, шундақла гражданлиққа егә әмәс адәмләр алалайду. Мукапат пәхрий бәлгү вә ахчилиқ соғидин ибарәт.

СОТ ИШИНИ БАШЛИДИ

Швециядә Стокгольмда йүз бәргән террорлуқ һәрикәткә бағлиқ қозғалған жинаий иш бойичә сот жәрияни башланди.

Мәзкүр жинайәтни 39 яшлиқ өзбәкстанлиқ Рахмат Акилов әмәлгә ашурған. 2017-жилниң 7-апрелида у оғриланған жүк машинисиниң рулиға олтирип, Швеция пайтәхтиниң мәркизий кочилириниң биридә пиядә жүргән адәмләрни дәссәп маңған. Нәтиҗидә бәш адәм көз жумуп, 15 адәм еғир җарақәтләрни алған. Р.Акилов бу һәрикитини Швецияни «Ислам дөлити» экстремистик топиға қарши күришиватқан коалициягә қатнашқанлиғи үчүн җазалашқа интилғанлиғи билән чүшәндүргән. Әйиплигүчи тәрәп Акиловни өмүрлүк түрмигә қамашни тәләп қиливатиду. Бу жинаий иш бойичә һөкүм пәқәт июнь ейиниң ахиридила чиқирилиду.

БАШАР АСАДНИ ҒУЛИТИШҚА ҚАБИЛИЙӘТСИЗ

АҚШ мәркизий разведка хизмитиниң мудири Дәниэл Коутс мәмликәт сенатидики разведка хизмәт комитетиниң докладиға асаслинип, Сирия оппозициясиниң Сирия Әрәп Жумһурийитиниң рәһбири Башар Асадни тәхттин чүшүштүрүш имканийитиниң йоқлуғи һәққидә билдүрди.

Д.Коутсниң сөзичә, оппозиция йәнә бир жил давамида тоқунушни давамлаштурушқа қабилийәтлик көрүниду. Шуни тәкитләймизки, Сирия оппозициясиниң қозғилиңи йәттә жил илгири башланған еди.

МЕРКЕЛЬДИН ЯРДӘМ СОРИДИ

Грузияниң сабиқ президенти вә Одесса вилайитиниң сабиқ губернатори Михаил Саакашвили Евроиттипақтин вә Германия Канцлери Ангела Меркельдин ярдәм сориди.

«Әгәр Евроиттипақ вә жумлидин Ангела Меркель тегишлик чариләрни көрмәйдиған болса, Украина вәйран болиду, дәп билдүрди сәясәтчи. Президент Петр Порошенко мәмликәтни парчилаватиду вә парихорлуқни паш қиливатқанлиғим үчүн мениңдин қутулушни халайду», дәп қошумчә қилди М.Саакашвили.

Йеқинда сабиқ губернатор Киев шәһиридики ресторанларниң биридә қамаққа елинип, андин самолетта Варшавиға йәткүзүлди. Сәясәтчи Украина Миллий миграция хизмити бәргән әризигә бағлиқ Польша территориясигә киргүзүлди.

Өз новитидә М.Саакашвили Польшидин сәясий баш-пана соримайдиғанлиғини билдүрди. Һазирчә, Польша һөкүмити униңға күзәтчиләрни бәрди. Сәясәтчи Брюссельда, Германиядә, Францияда, андин Польшида бирқатар учришишларни өткүзүш нийитидә.

20 ЖИЛҒА СОТЛАНДИ

Йеқинда Җәнубий Корея соти мәмликәтниң сабиқ президенти Пак Кын Хенниң йеқин дости Чхве Сун Сильни парихорлуқ үчүн жигирмә жилға әркинлигидин айриди.

Шуни әскә салимизки, буниңдин бираз илгири Җәнубий Кореяниң тәргәв органлири мәмликәт президенти лавазимидин чәтнәштүрүлгән Пак Кын Хе дости Чхве Сун Силь билән бирлишип, Самсунг ширкитидин пара алди, дегән хуласиға кәлгән. 2017-жилниң ноябрь ейида Корея Жумһурийити апелляциялик сотиниң Чхве Сун Сильни қизини мәмликәт университетлириниң биригә қанунсиз оқушқа чүшәргәнлигигә бағлиқ жинаий иш бойичә (үч жилға сотланған) чиқирилған һөкүмниму күчидә қалдурди.

ӨКҮНҮШИГӘ ИШӘНМӘЙДУ

Норвегиядә йәттә жил илгири икки террорлуқ һәрикәтни әмәлгә ашурғанлиғи үчүн 21 жилға сотланған Андрес Брейвик дәсләпки қетим қилмиши үчүн өкүнидиғанлиғини билдүрди.

Брейвик түрмә рәһбәрлигигә хәт йезип, униңда милләтчилик идеологиясидин ваз кәчкәнлиги вә ундақ һәрикәтләрниң қайтилинишини һечқачан халимайдиғанлиғи һәққидә ейтқан. Бир жил илгири у түрмидә тутулуш шараитиниң егирлиғиға бағлиқ Норвегия һөкүмитини сотқа берип, йеңилип қалған.

Психиатрларниң пикричә, Брейвикниң ечинишиға ишинишкә болмайду. У мошуниң арқилиқ түрмидә йетиш қәрәлини қисқартиш нийитидә. Шуни әскә салимизки, 2011-жилниң июль ейида А.Брейвик Осло шәһириниң һөкүмәт кварталида партлашни уюштуруп, андин Утойя арилида адәмләргә автоматтин оқ ягдурған. Нәтиҗидә 77 адәм қаза болуп, 150тин ошуғи егир җарақәтләрни алди. У өзини терроризмда әйиплик дәп етирап қилмиди. Брейвикниң сөзичә, у мультикультурализмға вә мусулман әллиридин келиватқан мусулманларға қарши күрәшкән.

ВӘЗӘ ОҚУШ НАЗАРӘТКӘ ЕЛИНИДУ

Ингушетия рәһбири Юнус-Бек Евкуров жумһурийәт мечитлирида вәзә оқушни сәясийләштүрүшкә йол қоймаслиқ үчүн диний өлималарниң сөзлирини синалғу камерилириниң ярдими билән назарәт қилиш тапшурмисини бәрди.

Жумһурийәт диний башқармиси бу қарарни әмәлдарларни тәнқит қилишқа йол қоймаслиққа урунуш дәп баһалиса, Ингушетия мусулманлири диний башқармисиниң башлиғи Иса Хамхоев Ю.Евкуровни шәриәт қануни алдида жавап беридиғанлиғи билән қорқутти.

Тағларниң чоққисиға әләм қадиған әдип

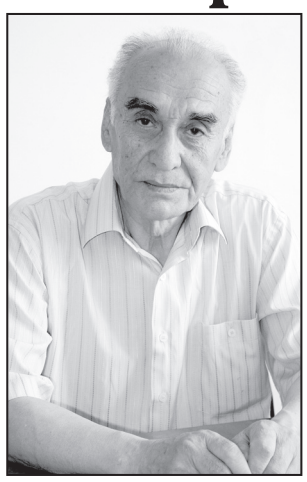

15-февраль күни әтигәндә телефон туюқсиз жириңлап кәтти. “Уйғур авази” гезити редакциясидә хизмәт қиливатқан инилиримниң бири екән. У салам-саттин кейин “Шум хәвәр, Аблиз ака Һезимдин айрилип қаптимиз!” деди.

Я һәсрита! Бу бевапа дунияниң қисмитини қара! Миллий әдәбиятимизниң мәзмут чинари, әдиплиримизниң ақсақили Аблиз ака Һезимниң вапати тоғрилиқ хәвәр мени бир мәһәл тәнтиритип қойди. Ихтиярсиз көзүмгә яш алдим... Бир нуқтиға қарап олтирип, Аблиз ака билән биллә өткүзгән дәқиқиләрни әслидим.

Наһайити кәмтәр, кичик пейил, нечқачан төр талашмиған бу атақлиқ мәсәлчи-шаир, әдәбий тәнқитчи вә журналист Аблиз ака пүткүл аңлиқ һаятини уйғур әдәбиятиниң тәрәққий етишиға беғишлиған мәһсулдар әдиплиримизниң бири екәнлигини нечким инкар қилалмайду.

Буниңдин санақлиқ күнләр илгири, йәни Алмута шәһири Әвезов наһийәлик Уйғур этномәдәнийәт мәркизиниң рәиси, “Алмута мәшривиниң” жигитбеши Бурһанидин Тажидинов маңа телефон қилип: “Ядикар ака, Аблиз акимиз ағриқханиға йетип қапту, йоқлап келәйли”, дәп мураҗиәт қилған еди. Иккимиз ағриқханиға барсақ, йенида униң рәпиқиси һәмра болуп олтарған екән. Гүлинур һәдә: “Түнүгүн Әхмәтҗан Һашири, Ваққас Мәмәдиновлар акаңларни йоқлап кәлгән екән. Улар Аблиз билән хелә узақ муңдишип, чақчақ қилип көңлини көтирип кәткән. Бүгүн, әпсус, Аблизниң әһвали сәл егирлишип қалди...” деди. Бурһанидин иккимиз Аблиз акиниң қолини қисип, аманлаштуқ. Байқиғинимиз, бедава егир ағриқ акимизни 15 – 20 күнниң ичидила хелила алдиритип, оруқлитиветипту.

Биз Аблиз акини аварә қилмаслиқ нийитидә, қешида узақ болмидуқ. Худайим шипалиқ бәрәр дегән тиләкләр билән хошлаштуқ, әпсус... Мошу қурларни йезиветип, өткән жили май ейиниң бешида Бурһанидин Тажидиновниң өйидә Аблиз ака билән болған учришиш есимға келди. Шу баш қошушта Аблиз ака маңа мураҗиәт қилип: “Хелидин бери Бурһанидин “уйғур мәшрәплири тоғрилиқ бир китап йезип бәрсиңиз” дәп илтимас қиливатиду. Дәсләптә мән бу ишқа мақул болуведим, лекин қаримамсиз, саламәтлигим дегәндәк яхши әмәс. Шуңлашқа мән өзәмгә жүкләнгән вәзипини сизниң зиммиңизгә артмақчимән. Шундақ бир китап яшлиримизға керәк”, дәп маңа бақти. Мән бу күтүлмигән илтимастин һәйран болуп: “Аблиз ака, сиз илгири Или оттуз оғул мәшриви тоғрилиқ мақалә язған едиңиз. У мақалиңиз ШУАРда нәшир қилинидиған “Мирас” журналида берилгәнлигидин хәвиримбар. Шуңлашқа бу дәл сиз язидиған китап екән, дәп ойлаймән. Мениң өзәм анчила билип кәтмәйдиған бу муһим мавзуға мураҗиәт қилғиним тоғра болмас”, дедим.

Лекин Аблиз ака қәтъий һалда: “Һечнәрсидин әймәнмәй ишқа киришиң, тарихий Вәтинимиздә чиққан бәзи китап-журналлардин пайдилинип, өз пикиртәклипиңизни қошуп, йезишқа киришиң. Мәнму қарап турмаймән, сизгә ярдәм беримән”, дәп бу вәзипини маңа тапшурди...

Кейинирәк мән язғанлиримни уттурлуқ икки-үч қетим Аблиз акиға оқупму бәрдим. Әдип уларни диққәт билән тиңшап, “Бир убданла қамлишиптиғу, қорқмай давамлаштурун, китап чиққанда тәқризни өзәм язимән” дегән еди...

Бийил 25-январь күни Әвезов наһийәлик Уйғур этномәдәнийәт мәркизи билән “Алмута мәшривиниң” уюштурушида Достлуқ мәһәллисидики “Достлуқ” кафесида чоң мәшрәп өткүзүлди. Аблиз ака шу сорунға меһман сүпитидә иштрак қилди. Сөз новити Аблиз акиға берилгәндә, у уйғур мәшрәплириниң яш әвлатни милләтпәрвәрлик, вәтәнпәрвәрлик роһта тәрбийиләштә чоң әһмийәткә егә екәнлигини тәкитләп, мәшрәпләрдә болушқа тегишлик хәлиқ оюнлири, бәзи театрлаштурулған көрүнүшләр һәққидә әтраплиқ ейтип өтти.

Пәйғәмбәр Муһәммәд әләйһиссаламниң бир һәдисидә: “Мөмүнниң өлүмидин кейинму (униң пайдисиға) йезилип туридиған әмәлләр: тарқатқан илми, яхши, қавул пәрзәнди, мирас қалдурған қурьани, қурған мәсчити, меһманханиси, чиқарған сүйи, сағлам вә һаят вақтида қилған сәдиқисидур” дейилгән. Көрдүңларму, пәйғәмбиримизниң бу һәдисидә мөмүнниң өлүмидин кейинму униң пайдисиға йезилип туридиған әмәлләрниң арисида илим биринчи орунни егиләйду. Демәк, Аблиз акиниң том-том әсәрлири униң бизгә, келәчәк әвлатқа, мирас қалдурған илми бүйүк Алла алдидиму униң пайдисиға йезилип туриду.

Мәшһур шаир, язғучи вә йетүк алим Абдурейим Өткүр бир рубаийисида:

Әл үчүн жүгәртсәң қағәздә қәләм,
Тағларниң бешиға тикәрсән әләм.
Вә лекин су қошуп қойсаң сияға,
Излириң тез өчүп, чекәрсән әләм.

– дәп тәкитлигән ели. Һә, Аблиз ака, сияға су қошмай, лилла, наһайити қисқа ибариләр билән чоңқур мәналиқ, һечкимни бепәрва қалдурмайдиған мәсәллири, шеирлири, әдәбиятшунасликқа даир мақалилири билән, А.Өткүр ейтқандәк, тағларниң чоққисиға әләм қадиған йетүк әдиптур.

Ядикар САБИТОВ.

Уйғурниң «Крылови»:

қисқичә тәржимиһали вә ижадийити

Уйғурниң «Крылови» аталған Аблиз Һезим 1933-жили 12-октябрьдә Алмута вилайити Панфилов наһийәсиниң Яркәнт шәһиридә дунияға кәлгән. Он күнлүк вақтида ата-аниси уни елип, Ғулҗа шәһиригә кирип кетиду вә униң балилиқ дәври мошу зиминда өтиду. У 1942-жили башланғуч мәктәпкә бариду. 1944-жили ноябрьда миллий-азатлиқ инқилави башлинип кетип, оқушини тохтитишқа мәҗбур болиду. Аблиз Һезимниң атиси Миллий армиядә моздузлиқ қилип, аилисини асрап жүриду. Яш Аблизму атисиға ярдәм қилип, егәртоқум тоқуйду, моздузчилиқ қилиду. Арилиқта униң аниси, кейин атиси өлүп кетип житим қалиду.

1954-жилниң ахирилирида Шинҗаң педагогика институтиға бала топлаш елан қилинғанда өз тәғдирини синап көриду. Тил вә әдәбият факультетиға қобул қилинип, 1960-жили мәзкүр билим дәргаһини пүтириду. 1962-жилғичә ШУАРниң мәдәнийәт мәктивидә муәллим болуп ишлән, 1963-жили Қазақстанниң Алмута шәһиригә көчүп чиқиду. 1984-жилға қәдәр һәрхил кәсиплардә ишләп жүрүп, иҗат билән шуғуллиниду. 1984 – 1990-жиллири «Йеңи һаят» гезитида мухбир, 1990 – 1996-жиллири Қазақстан Язғучилар иттипақиниң «Арзу» журналида ишләйду.

2003-жилдин 2015-жилғичә «Мәрипәт», «Яш әвлат», «Хуш кәйпият» гезитлири билән «Интизар» журналида жавапкәр муһәррир болуп хизмәт қилиду.

А.Һезимниң иҗадий паалийити 1955-жили шеир вә әдәбий-тәнқидий мақалиларни йезиш билән башланған. Кейинирәк «Ой учқунлири» (1971-ж.), «Ойлап, тап» (1974-ж.), «Таш билән тамча» (1977-ж.), «Тәтүр кирпик» (1984-ж.), «Қоңғурақ» (1986-ж.), «Тепишмақлар» (1989-ж.), «Күнгәй вә тәскәй» (1995-ж.), мәсәллләр топламлири «Жазушы» нәшриятидин йоруқ көрди.

«Мир» нәшриятидин «Миң бир мәсәллләр» (1-том, 2005-ж.), «Миң бир ибрәт» (һәҗвий шеир, ләтипиләр, 2005-ж., 2-том), «Миң бир савақ» (балиларға бағишланған тепишмақ, сөз оюнлири, шеирлар, 3-том, 2005-ж.), «Қутлуқ қоңғурақ» (әдәбий-тәнқидий мақалилар, 4-том, 2008-ж.), «Бәшинчи пәсил» (шеир, рубаий, балладилар, 5-том, 2008-ж.), «Барса кәлмәс йол» (аруз вәзидә йезилған рубаий, мәснәвий, мувашшәһләр, 6-том, 2010-ж.), «Мән түнүгүндин кәлдим» (нәсирләр, публицистикилиқ мақалилар, әдәбий-тәнқидий мақалилар, 7-том, 2010-ж.) йоруқ көрди.

Аблиз Һезимниң бирнәччә китави ШУАРдиму бесилди. Жумлидин «Тәтүр кирпик» 14 000 нусхида, «99 тепишмақ», «Сөз оюнлири» китаплири 24 000 нусха, «Шеирлар» 3 000 нусха билән бесилған. Әнди мошу төрт китап 2016-жили 14 000 нусха билән қайта нәширдин чиққан.

Атақлиқ шаир 2005-жили биринчи дәриҗилик «Илһам» мукапити, шундақла 2013-жили жумһурийәтлик Уйғур этномәдәнийәт мәркизиниң Илия Бәхтия намидики мукапитиға сазавәр болған.

Әлвида, әл сөйгән шаир

Қайғулуқ хәвәр дилға салғач әләм,
Өксиди мениң билән биллә қәләм.
Көздин әмәс, жүригимдин яш төкүлди,
Тар болуп қалған кәби барчә аләм.

Шум әҗәл бүгүн охшап қара қушқа,
Кәлгәнкән өмүр гүлин тозутушқа.
Қиймайду көңлүм сени тавутқа сеп,
Җисминни йәр қойниға узитишқа.

Күн петип, түн пәрдиси қарайғандәк,
Тәғдирму бизгә бақмай алайғандәк....
Нарлири иҗадийәт карвининиң,
Барисиләр азийип-камайғандәк...

Нә чарә, тәғдиргә тән бәрмәй, бирақ,
Нә чарә, тәғдиргә баш әгмәй, бирақ.
Алланиң язмиши гәр, әшу болса,
Нә чарә, бу тәғдиргә көнмәй, бирақ.

Әлвида! Әлгә муңдаш, улуқ шаир,
Әлвида! Дилға сирдаш улуқ шаир.
Сени әсләп язған бу мәрсийәмниң
Һәр куриға төкүлди яш, улуқ шаир!

Арупҗан ҖУМАХУНОВ.
Яркәнт шәһири.

ГЕЗИТХАН ПИКРИ

«Ату» пажиәсини әскә алғанда...

«Ату» пажиәсигә бийил топ-тоғра йүз жил толиду. Әлвәттә, һазир у пажиәни көзи билән көргәнләрғу йоқ. Лекин аңлиғанлар һели бар. Тиңшисаң, жүригиң можуйду. Мабада тарихқа тил кирсә, униңдин дәһшәтлик егир апәт йоқ екәнлигини йәткүзәр еди.

Йеқинда пешқәдәм тарихчи-устаз Керимҗан ака Турсунов билән мошу мавзу һәққидә сөһбәтлишип қалдим.

— Шу пажиәдә мениң анам Айшәмму өлүп кетиши мүмкин еди, — деди устаз өтмүшкә нәзәр ташлап.

Әсли, Керимҗан акиниң аилиси хошна Челәк йезисидин колхозлаштуруш дәвридә Ғәйрәткә көчүп кәлгән екән. 1918-жили чазан (очуқ йәрдә көпчиликкә аш бериш – **А.А.**) өткүзүлиду дәп һәммидин бехәвәр әтраптики уйғурлар Лаварға жиғилиду. Униңға Челәктин Керимҗан акиниң аниси Айшәмму бариду. Күтүлмигән йәрдин мураевчилар пәйда болуп, қосиғини убдан тойғузувалғандин кейин, «уйғурлар падишаға қарши чиққанлиғи үчүн әрләр жазаға тартилиду, һә аҗиз аял-қизлар билән балилар өйлиригә қайтурулиду» дәп ейтиду. Шу күни Лаварниң күн петиш тәрипидики дөң үстидә йүзлиған уйғурлар қанға бойилип, шейит болиду. Йеқинлиридин айрилип, қаңғир қахшиған Айшәм ана шу қара күн өмүрбойи қан ичрә әсләп өтти.

Ушбу пажиәниң теги-тәтигә йетәлмигән Айшәм ана һечкимгә егиз ачалмиди. Униңға заманму яр бәрмиди. Лекин қараңғу түнләрдә ана пәрзәнтлириниң ядида қалсун дәп, бу һәққидә пат-пат сөзләп берәтти. Керимҗан ака чоң болуп, тарих пәниниң муәллими сүпитидә, өзиму нурғун издинип, җавави йоқ соалларға мәлум рәвиштә җавапму тапти. Һазир пешқәдәм устаз «Ату» пажиәсиниң келип-чиқишини яхши биливду.

Һазир Лавар йезисида шейитлар көмүлгән дөңдә конирап кәткән ядикарлиқ туриду. Уни өткән әсирдә «Аси» совхозиниң шу чағдики мудири Иминҗан ака Насиров вә Ғәйрәт жутиниң адәмлири тәрипидин қоюлған еди. Буниңдин бираз жил илгири униң орниға йеңи ядикарлиқ қойилиши керәклиги һәққидә тәклип көтирилгән еди. Һазирчә у тоғрилиқ тивиш йоқ.

Йезимизда истиқамәт қилидиған пешқәдәм устаз-рәссам Рейимҗан ака Илиясов Лаварда наһәқ етилған атилиримиз һөрмитигә ядикарлиқ орнитиш бойичә мәхситини кейинки 20 жил ичидә ейтмиған адими қалмиди. Тиңшаватқанлар бар, амма ениқ һәрикәт қиливатқан нечким йоқ...

Шундақ екән, төвәндики пикирни алға сүрмәкчимән: Рейимҗан акиниң илгири-кейин тәйярлиған лайиһиси бойичә йеңи ядикарлиқни ясап чиқиш үчүн шараит вә вақит яр бәрмәйду. Шуңлашқа у илгири ясиған лайиһисиниң асасида ихчамланған лайиһини сизип, тәйярлап қойди. Әҗдатлиримизни қәдирләймиз дәйдекәнмиз, әйнә шуни Лаварда орнитишимиз керәк.

Абдулҗан АЗНИБАҚИЕВ.

Хатирә

Шум әҗәл буниңдин 40 күн илгири аилимизниң нурлуқ чириғи, бәрикити, вападар яр, қәдирдан ата һәм бова, көйүмчан кериндаш Турғанмәһәмәт Ибрагимовни аримиздин мәңгүгә елип кәтти .

Балилиқ дәври Улуқ Вәтән уруши жиллириға тоғра кәлгән атимиз һаятини адил әмгәккә беғишлиди. Илгәрки «Октябрьниң 40 жиллиғи» намидики колхозда шофер болуп ишләп, егиликниң ихтисадий тәрәққиятиға өз һәссисини қошти.

Турғанмәһәмәт Имәржан оғли һөрмәтлик дәм елишқа чиққандин буян җәмийәтлик ишларға йеқиндин арилишип, Кичик Чиған йезисиниң жигитбеши болуп ишлиди. Йезидики зәрәткалиқни тазилаш, әтрапини қоршаш охшаш сахавәтлик ишларниң тәшәббускари болди.

Күнләр өткәнсири униң аримизда йоқлуғи бәкму билинмәктә. Қәдирданимизниң иллиқ чирайини, йеқимлиқ хуш күлкисини, әқиланә сөзлирини һәр күни әсләймиз. Жүриги жутум, кериндишим, балилирим дәп соққан атимиз пәрзәнтлириниң алий билим елишиға зәмин яритип, әндиликтә нәврилирини алий оқуш орунлирида оқутуп, қатарға қошувататти. У һаят болса, 80 яшқа толатти. У күнни дағдуғилиқ атап өтүш бизгә несип болмиди.

Өлүмгә нә чарә. Ятқан йериңиз юмшақ, роһиңизниң җәннәттә болсун, **дәп хатирилигүчиләр: рәпиқиси Омақ, пәрзәнтлири Бәхитҗан – Рашидәм, Маратҗан – Анаргүл, Ялқунҗан – Иззәтбүви, Гүлмира – Бәхтияр, Гүлинур – Рәхимҗан, 14 нәврә вә 7 чәвриси.**

Кичик чиған йезиси, Панфилов наһийәси.

Алмута шәһири «Колхозчи» мәһәллисиниң жут-жамаәтчилиги мәзкүр жутниң турғуни, атақлиқ язғучи һәм шаир

Аблиз ҺЕЗИМниң

вапат болуши мунасивити билән мәрһумниң уруқ-туққан вә қомкериндашлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүриду.

Алмута шәһиридики дост-бурадәрлири Туғлуқ, Абабәкри, Сәминҗан, Әкбәр, Аблимит, Ярмәһәмәт, Риза вә Қуддус Уйғур наһийәси Ават йезисиниң турғуни, җәмийәтлик ишларниң активисти, пешқәдәм устаз

Иминҗан РОЗИБАҚИЕВниң

вапат болуши мунасивити билән чоңқур қайғуруп тәзийә билдүриду.

Ваққас Мәмәдиновниң аилиси көрнәклик язғучи-шаир

Аблиз ҺЕЗИМниң

вапат болуши мунасивити билән мәрһумниң аилисигә вә қомкериндашлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүриду.

«Уйғур авази» гезитиниң тәһрирати пешқәдәм устаз, гезитимизниң Уйғур наһийәсидики жанкөйәри

Иминҗан РОЗИБАҚИЕВниң

вапат болуши мунасивити билән мәрһумниң аилисигә вә қомкериндашлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүриду.

Ваққас Мәмәдинов вә Шерипҗан Надировниң аилиси тонулған адвокат

Гүлҗаһан ҖАЛАНОВАниң

вапат болуши мунасивити билән мәрһумниң аилисигә вә қомкериндашлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүриду.

Астана шәһиридики «Аппақ қизлар» ханим-қизлар чай әһли мәзкүр чайниң әзаси Мәрһаба Палтиевaға аниси

Тохтихан ҺОСМАНОВАниң

вапат болуши мунасивити билән чоңқур қайғуруп тәзийә билдүриду.

Концерт

«Янра, нахшам!» һәммини яйратти

Мәшүр САСИҚОВ,
«Уйғур авази»

Өткән йәкшәнбә күни Алмута шәһиридики Ө.Жолдасбеков намидики Студентлар сарийида «Artur Production» продюсерлиқ мәркизиниң қурулғинининг бәш жиллиғиға беғишланған «Янра, нахшам!» намлиқ концерт болуп өтти. Талантлиқ нахшичи һәм продюсер Артур Илахуновниң рәһбәрлигидә бәш жилдин бери сәнъәтсөйәр тамашибинниң тәшналиғини қандуруп келиватқан «Янра, нахшам!» бу қетимму уларға унтулмас дәқиқиләрни һәдийә қилди.

Бу күни концертқа кәлгән һәрқандақ адәм өзини, худди аләм тонуған нахшичи яки аброй-инавити аләһидә жуқури сәнъәткарниң йәккә концертиға иштрак қилғандәк һис қилди десәк, ашуруветқәнлик әмәс. Чүнки сәһнининг заманивий технологияләр билән безилишидин концертни уюштурғучиларниң тамашибинни күтүвелишқа жиддий тәйярлиқ көргәнлигини билишкә болатти. Шундақла концертниң продюсерлиқ мәркәз әзалириниң қизиқарлиқ вә күлкилик иш-һәрикәтлири, йәни уссулсазлири билән, Артур Илахуновниң өзи «Аман болсун» нахшиси ейтип бериши билән башлиниши бу қетим тамашибинлар өйлиригә қанаәтләнгән һалда қайтидиғанлиғидин далаләт берип турятти. Бизниң бу тәхминимиз тоғра болуп чиқти вә уни концерт ахирида хошал-хорам, сәнъәткарларға миннәтдарлиғини ейтишип қайтқан тамашибинларниң чеһрисидин көрдүк.

Мәлумки, сәнъәткар үчүн тамашибинниң алқишидин артуқ нечнәрсә йоқ. Әйнә шу алқишқа «Artur Production» продюсерлиқ мәркизи қандақ йәтти? Тамашибин немә үчүн уларни һөрмәтләйду вә уларниң һәрбир концертиға алдирайду?

Бизниң пикримизчә, улар тамашибинниң ғеми вә уларға хизмәт қилиш билән яшайду. Мәркәзниң қурулғиниға бари-йоқи бәш жил болсиму, бу вақит ичидә мошундақ аброй-атаққа қол йәткүзүш һәрқимниң қолидин келивәрмәйду. Бу вақит мабайнида улар пәқәт концерт өткүзүш билән чәкләнгини йоқ, уйғур тилида бир-икки фильмниму чүширип үлгәрди. Буниңдин ташқири, яш талантлиқ нахшичиларни чоң сәһниләргә елип чиқип, уларни көпчиликкә тонуштуруватқанлиғиниму аләһидә тәкитләшкә әрзийду. Мана мошундақ паалийәтлири арқилиқ аммиға тонулған мәркәз әзалири мошу концерттин кейин йәнә нурғун ишларға қабил екәнлигини очуқ намайиш қилди.

Әнди концертқа кәлсәк, унидә йеңидин қурулған «Пәрванә», «Дилдар» топлири билән биллә яш талант егилиридин Пәрһат Мәсим, Назим Розахунов, Меһрат Рәхмәтҗан, Молутҗан Тохтахунов, Адилҗан Һемитов вә башқилар тамашибинларға арамбәхш дәмләрни һәдийә қилип, өзлириниң әҗдатлиримиздин келиватқан бай миллий сәнъитимизгә варислиқ қилишқа тәйяр екәнлигини испатлиди. Бу йәрдә шундақла яшларниң заманивий роһта йезилған нахшиларға чүширилгән клиплири һәққидә сөз болуп, әйнә шу клипларда ейтилған нахшиларму ижра қилинди. Өз новитидә, нахшичиларниң һәммиси дегидәк яшлар болушиға қаримай, тамашибинлар уларниң ижрасидики нахшиларни гүлдүрлигән алқишлар билән қарши алди.

Яш жәһәттин бу яшларниң «акилири» болуп қалған Бәхитжан Савурҗанов, Алимҗан Бавдинов, Әзиз Сәйптулла, Рахман Мухпулов, Мурат Әйсаров, Дилшат Зайир вә Бәхтияр Имран концертта бар маһаритини сәрип қилип, нахша-саз, уссуллар арисидики тәнәпуслардә тамашибинларни күлкигә ғәриқ қилди. Болупму улар һазирқи заман вабасиға айланған телефон, Интернетики ижтимаий торларниң әкси тәсири тоғрилиқ күлкилик сәһнилик көрүнүшлири арқилиқ көпчиликни ойға салди. Башқиларни билмидуқ, ижтимаий торлар арисида "Ватсап" дегинининг пәқәт биз, уйғурлар үчүнла чиқирилғандәк, баримизни төкүп, кериндаш билән достни дүшмәнгә айландурғини тоғрилиқ Мурат Әйсаров оқуған монолог аләһидә тәсирлик болди. Продюсерлиқ мәркәзниң йәнә бир әзаси, яш шаирә Альбина Әмәтованиң ижрасидики нахша көпчиликтә чоңқур тәсират қалдурди. Бу күни хәлқимизниң булбули Нуралим Варисов билән көпчиликкә нами тонуш «Дияр», «Тарим» ансамбллириму тамашибин сөйүп тиңшайдиған нахшилири билән уларниң тәшналиғин қандурди. Әнди концертқа меһман сүпитидә иштрак қилған Қазақстан эстрада юлтузи Адилҗан Өмәров мәркәз паалийитигә иҗабий баһа бәргән һалда уларниң ишиға утуқ тиләп, тамашибинларға йеңи нахшисини соға қилди.

Буниңдин башқа, жуқурида исми аталған продюсерлиқ мәркәз актерлири орунлиған миниатюра-этюдлирида миллий мәтбуатимиз, ана тилимиз, сәнъитимиз вә умумән мәдәнийитимизгә мунасивәтлик бәзи сәлбий көрүнүшләрни аччиқ тәнқит қамчиси астиға алди.

"Көч маңғансири түзилиду" демәкчи, бийил бәш жиллиғини нишанлаватқан "Янра, нахшам!" концерт программиси жилдин-жилға тамашибинларниң роһий услуғини қандуруп кәлмәктә. Бу йәрдә Артур Илахуновниң вә шундақла концертниң режиссери һәм риясәтчиси Әзиз Сәйпитуллаһиму әмгигини аләһидә тилға елишқа әрзийду.

Қисқиси, бир йерим миң тамашибин арисида концерттин наразы болғанларни байқимидуқ. Уларниң һәммиси үч саат болсиму тирикчиликниң ғемини ядидин чиқирип, роһий озуқ алғанлиғи һәқиқәт.

Мартта 13 күн дәм алимиз

Баһарниң дәсләпки ейида нишанлинидиған мәйрәмләргә мунасивәтлик қазақстанлиқлар март ейида 13 күн дәм алидиған болди.

Һөкүмәт қарариға мувапиқ, март ейида иш күнлирини йөткәш күтүлмәктә. Мәсилән, 8-март – Хәлиқара ханимқизлар мәйрими күни пәйшәнбигә тоғра кәлгәнликтин, 9-март күнидики иш күни 3-мартқа йөткилиду. Демәк, қазақстанлиқлар у һәптидә уда төрт күн дәм алиду.

Әнди Наруз мәйрими үч күн, йәни 21 – 23-март күнлири нишанлиниду. Бу күнләр бийил һәптиниң чаршәнбә, пәйшәнбә вә жүмә күнлиригә тоғра кәлгәнликтин, бәш күн дәм алидиған болиду. Мәлумки, бу қаидиләр һәптисигә бәш күн ишләйдиғанлар үчүнла тәәллуқ.

Шундақ қилип, қазақстанлиқлар март ейида, дәм елиш күнлирини қошуп һесаплиғанда, умумән 13 күн дәм алиду.

"Уйғур авазиниң" сөйилғаһи

Сәнъәт дурданилири

Қумул мәшрәп муқами

Қумул мәшрәп муқами — тарихи узун, көләми зор, аһаң байлиғи мол, жүрүшләштүрүлгән он икки парчә нәзмилик мәшрәп аһаңлиридин тәркип тапқан. У, худди «Он икки муқамға» охшашла, уйғур сәнъитидики әң қиммәтлик мираслардин һесаплиниду.

Қумулдики тарихий нахша-қошақларниң һәрбириниң өз аләһидилиги бар. Йәни улар мәлум бир тарихий дәвирдики хәлиқниң мәдәний турмушиға зор тәсир көрсәткән даңлиқ шәхсләрниң тарихий һекайилири билән чәмбәрчас бағланған. «Қумул он икки муқаминиң» 8-муқами 2-мәрғулиниң 8-чүшүргиси болған «Алмихан» нахшисиму әйнә шундақ қәдир-қиммәткә егә фольклор варислиримизниң бири һесаплиниду. Ундақта Алмихан ким? «Алмихан» нахшиси қәйәрдә вә қандақ пәйда болған? Униң аләһидилиги немидин ибарәт?

Ели Исмайил топлап, рәтлигән «Қумул нәзмилири» намлиқ китапта төвәндики қизиқарлиқ мәлуматлар берилгән.

1870-жили Қоқәндин кәлгән Яқупбәг Рашидин ғожа һакимийәтни ағдуруп ташлап, Бәдөләт һакимийитини қурған. Қумулда Бешир чиңваң өлгәндин кейин аяли Меһрибану тәхткә чиқип, туғма палән оғли Ғуламмуһәмәткә вакаләтән ваңлиқ жүргүзгән. Шу пәйттики қалаймиқанчилиқлар ақивитидин Қумул пухралиридин тәркивидә Меһрибану қатарлиқ хан җәмити бар 20 миңдин ошуқ адәм жәнупқа қарап бәт алиду. Туғулған жутидин айрилған қумуллуқлар амалсиз Пичан, Турпан, Токсун, Корла, Бүгүр, Куча, Үчтурпан қатарлиқ җайлардин пана тапиду. Кейинирәк әһвал бир қур жөндәлгәндин кейин Меһрибану рәһбәрлигидики қумуллуқларниң көпчилиги ана жутиға қайтиду. Айримлири орунлашқан йәрлиридә қалиду. Шу қетимқи мусапирчилиқтин кейин қумуллуқ Ғожамнияз дегән адәм Кучадин Алмихан исимлиқ чирайлиқ бир аялни некаһиға алған екән. Шуниңдин кейин Алмиханниң нами Ғожамниязға ләқәм болуп қалиду. Бу киши 1830 — 1926-жиллар арилиғида яшиған. Һазир Қумул Ләңгәрдә униң қәбри бар. Бу кәнттә «Алмиханлар җәмити» мөжут. Ғожамниязниң әвлатлири «һәқиқий Алмиханлар», униң иниси Һошуқи Һошурниң әвлатлири болса, «Ялған Алмиханлар» дәп атилиду.

Әнди өтмүшкә қайтип кәлсәк, Алмихан Қумулға келин болуп чүшкәндә, ордидила әмәс, бәлки бәг-ғожамларниң өйлиридиму өткүзүлидиған мәшрәпләрдә шаһарниң әң маһир сазәндилири, муқамчилири, уссулчилири һәм параңчи-қизиқчилири тәклип қилинатти. Һәтта хәлиқ ичидики чирайлиқ аялларму чақиртилатти. Буниңға қарши чиққанлардин бәг-төриләр һәрхил банә-сәвәпләрни тепип, өч алатти. Ғожамнияз Алмиханни мәшрәп сорунларға апирай десә, ғурури чидиматти, өйдә қалдурай десә, бәгләрниң нәпритидин қорқатти. Улар ахири айрилишқа мәҗбур болиду. Иккиси биллә өткүзгән бәхитлиқ, амма қисқа аиләвий һаятини әслишип, һәсрәт чекишиду. Шуниңдин кейин авам хәлиқ арисида уларға беғишланған «Алмихан» намлиқ нахша-қошақлар барлиққа келип, аммибапликқа айлинишқа башлайду.

Шинҗаң хәлиқ радиостанцияси.

Билип қоюң

Аяллар чечиниң чүшүш сәвәплири

Роһий бесим, чач асраш усулиниң мувапиқ болмаслиғи, чачниң пат-пат қиздурулуши түпәйли чач чүшиду.

Ағриқтин кейин қизитмиси өрләш ақивитидә, башқа рентген нуриниң тәсири арқилиқ чач чүшиду. Амма бу вақитлиқ һадисә.

Туғуттин кейин 2 айдин 6 айғичә болған вақит ичидә бәдәндә анилиқ гармонниң азийип кетиши чачқа сәлбий тәсирини йәткүзиду.

Ханим-қизларниң организмидики гармонниң азийиши һесавиға әрлик гармонниң бесимлиқ көрситиши түпәйли көп миқдарда май шәкиллинип, чач төшүкчилири етилип қалиду. Нәтиҗидә чачниң өсүши азийиду һәм у шалаңлишиду.

Чачни дайим боявәрсә, у бара-бара қурғақ һәм аҗиз болуп кетиду.

Мәслиһәт: чечи чүшүватқан ханим-қизлар озуқлинишини тәңпуңлаштуруши яки зөрүр болған давани елиши лазим. Тәркивидә ақсил маддиси көп чач өстүрүш, чач асраш һәм чач жуюш буюмлирини ишлитиши лазим.

Қизиқарлиқ

Тоху динозаврдин пәйда болғанму?

Мошу күнгичә «Тоху бурун пәйда болғанму, тухумму?» дегән соал өз жававини тапалмай келивататти. Һә, һазир «Динозавр бурун барлиққа кәлгәнму, тухумму?» дегән соал көпчилик аммини беарам қиливатиду.

Алимларниң тәминичә, қедимий динозаврлар билән қушларниң арисида алақә бармиш. Уларниң ДНК қурулумини тәкшүргәндә, охшашлиқ нисбити 80 пайизға йәткән. Жүмлидин тохуниң үшбу қуш түрлиригә ятидиғанлиғи испатланғандин кейин, демәк, динозаврни униң туққини дейишкә асас бар. Униң үстигә аламларниң көпчилиги қушларниң әҗдадини йәр беғирлиғучи һайванлар дәп һесаплайду. Мошуниң өзиму бир-биридин кәскин пәриқлинидиған бу икки жаниварниң йеқинчилиғини испатлаватқандәк.

Мутәхәссисләр қанчә дәлилләшкә тиришмисун, тохуниң динозаврниң әвлади екәнлигини каллимизға сиңдүрүш бәк қийин. Йәнә бир тәрәптин алғанда, тәбиәтниң ойлимиған йәрдин чиқидиған сирлириниң мөжутлуғи һәққидиму унтумаслиғимиз керәк.

Сәнъәт көрүги

Қирғизстандики «Қиш һекайиси»

Йеқинда Қирғизстанниң миллий музыка залида «Гүлинур Тойғанбаева сәнъәт мәркизининг» уюштуруши билән «Қиш һекайиси» балилар сәнъәт көрүги болуп өтти. Униңға уйғурларниң «Интизар» миллий уссул ансамбли қатнашти.

Хошал боларлиқ йери, уйғурларниң миллий кимлигини сақлап келиш мәхситидә Қирғизстанда сәнъәт мәркәзлири, уссул ансамбллири актив паалийәт елип бериватмақта. Мәмликәттә ана тилидики мәктәп йоқ болсиму, уйғур пәрзәнтлири өз тилини һәм урпи-адәтлирини аилилиридә, җәмийәтлик тәшкилатлар йенидики мәхсус топларда үгиниватмақта.

«Интизар» ансамблиниң уссулчиси Алийәм Дәрванқулова өзиниң уйғур миллий уссуллириға бәк ашиқ екәнлигини көрсәтти. Униң аниси Аминәм ханим, мәзкүр уйғур ансамблида өсмүрләр аз болсиму, өз хәлқиниң мәдәнийитини, тарихини һәм тилини үгинишкә тиришиватқанлиғини мәмнунийәт билән тәкитлиди.

www.rfa.org

Миллий аләһидиликлиримиз

Баш кийимләр

Хәлқимизниң кийим-кечәк мәдәнийитидә баш кийимниң роли аләһидә. Мәсилән, уйғур әрлири жилниң төрт пәслидә, уларниң һәрқайсиға мувапиқ баш кийимләрдә жүрүшкә, аяллириму бешиға яғлиқ селишқа һәм допиларни кийишкә адәтләнгән. Болупму нәзир-чирақларға барғанда, әр-аяллар шәртлик рәвиштә баш кийимдә болуши шәрт. Умумән, хәлқимиздә аммивий мәрасимларға баш кийимсиз бериш һөрмәтсизлик яки әдәпсизлик һесаплиниду.

Яшайдиған җайиға, егилигән кәспигә вә яш қурамиға бағлиқ уйғур баш кийимлири хилму-хил болиду. Шуңлашқиму биздә адәмниң баш кийимигә қарап қәйәрлик, тәхминән қанчә яшта екәнлигини яки немә иш билән шуғуллинидиғанлиғини биливалғили болиду. Уйғур баш кийимлири адәттә шәкил жәһәттин қишлиқ терә тумақ, сидам допа вә гүллүк допа қатарлиқ түрләргә бөлүниду.

Тумақ, адәттә, уйғурларниң қишлиқ баш кийими болуп, асасән теридин ишлиниду. Нусха жәһәттин ақ тумақ, салва тумақ, соға тумақ, Йеңисар тумиғи, Керийә тумиғи, Саған тумиғи, сүсәр тумақ, қама тумақ қатарлиқ түрләрдин ибарәт. Һәрқандақ тумақ нәпис вә көркәм ишлинип, уларниң һәрқайси өз аләһидилигигә егә болиду. Улар асасән ашланған юмшақ теридин тикилип, егиз гирвигигичә сүпәтлик көркидин чоң зиғзақ тутулиду. Бәзи тумақларниң үстигә қара яки башқа рәңлик рәхтләрдин бир қәвәт ташлиқ тутулуп, әстиригә терә елиниду. Бир қәдәр мәртивилик аяллар һәрхил мәрасимларға қатнашқанда тумақ кийиду. Бу «қамақ тумақ» дәп атилиду вә үсти қара мәхмәл яки қара духава билән қаплиниду. Ичигә юмшақ рәхттин әстәр селиниду. Қулақчиму уйғурларниң заманивий қишлиқ баш кийимлириниң қатариға ятиду.

Умумән, уйғур допилириниң түрлири наһайити көп. Йәни бадам допа, гиләм допа, мәнпу допа, түгүч мәнпу допа, илмәк гүллүк допа, чимән допа, маржан допа, шапақ допа болуп йүз хилдин ашиду.

Шинҗаң хәлиқ радиостанцияси.

ГЕЗИТНИҢ ТӘСИСЧИСИ ҺӘМ НӘШИР ҚИЛҒУЧИСИ: "ҚАЗАҚ ГАЗЕТТЕРІ" ҖАВАПКӘРЛИГИ ЧӘКЛӘНГӘН ЙОЛДАШЛИҒИ

Муһәррирләр кеңишиниң рәиси — Баш мудир
Шәмшидин ПАТТЕЕВ

Уйғур авази

Баш муһәррирниң биринчи орунбасари
Иврайим БАРАТОВ

қобулхана 272-87-30, kaz_gazeta@mail.ru.

"Уйғур авази" гезитида елан қилинған материалларниң муәллиплик һоқуқи "Қазақ газеттері" жавапкәрлиги чәкләнгән йолдашлиғиға мәнсүп.

Бизниң адресимиз: 050013, Алмута шәһири, Желтоқсан кочиси, 175-өй, 2-қәвәт.
Телефонлар: қобулхана 261-79-73; 267-39-96
Электрон почтимиз: u_avazi@mail.ru
www.uyguravazi.kz

"Уйғур авази" – индекси 65357, жумһурийәтлик җәмийәтлик-сәясий гезит, һәптисигә бир қетим – пәйшәнбә күни чиқиду.
Ройхәткә елиш гуванамиси №16805-Г. Қазақстан Жумһурийити Әхбарат вә коммуникациләр министрлигиниң Әхбарат, әхбаратлаштуруш вә аммивий әхбарат васитилири саһасидики дөләтлик назарәт комитети тәрипидин 2017-жили 21-декабрь күни берилгән.

Гезит "УЙҒУР АВАЗИ" редакциясиниң компьютер мәркизидә терилди вә сәһипиләнди.
"Алматы — Болашақ" акционерлиқ җәмийитиниң басмиханисида бесилди.
Алмута шәһири, С.Муқанов кочиси, 223 в.

Гезитимиз сәһипилиридә бесилған мақалилар муәллипиринің мәвқәси редакция мәвқәси болуп һесапланмайду. Редакциягә кәлгән материаллар егисигә қайтурулмайду вә уларға жавап берилмәйду.
Қолязма қобул қилинмайду. Редакциягә әвәтилгән материаллар компьютерда терилгән болуши шәрт вә үч бәттин ашмаслиғи керәк.

Новәтчи муһәррир Йолдаш МОЛОТОВ.

4 басма тавақ М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 П 1 2 3 4 5 6 7 Буйрутма 256 Тарилиши 12950 нусха